

Česko-lužický

Ročník XX
Číslo 7–8 / červenec–srpen 2010

věstník

Kito Lorenc

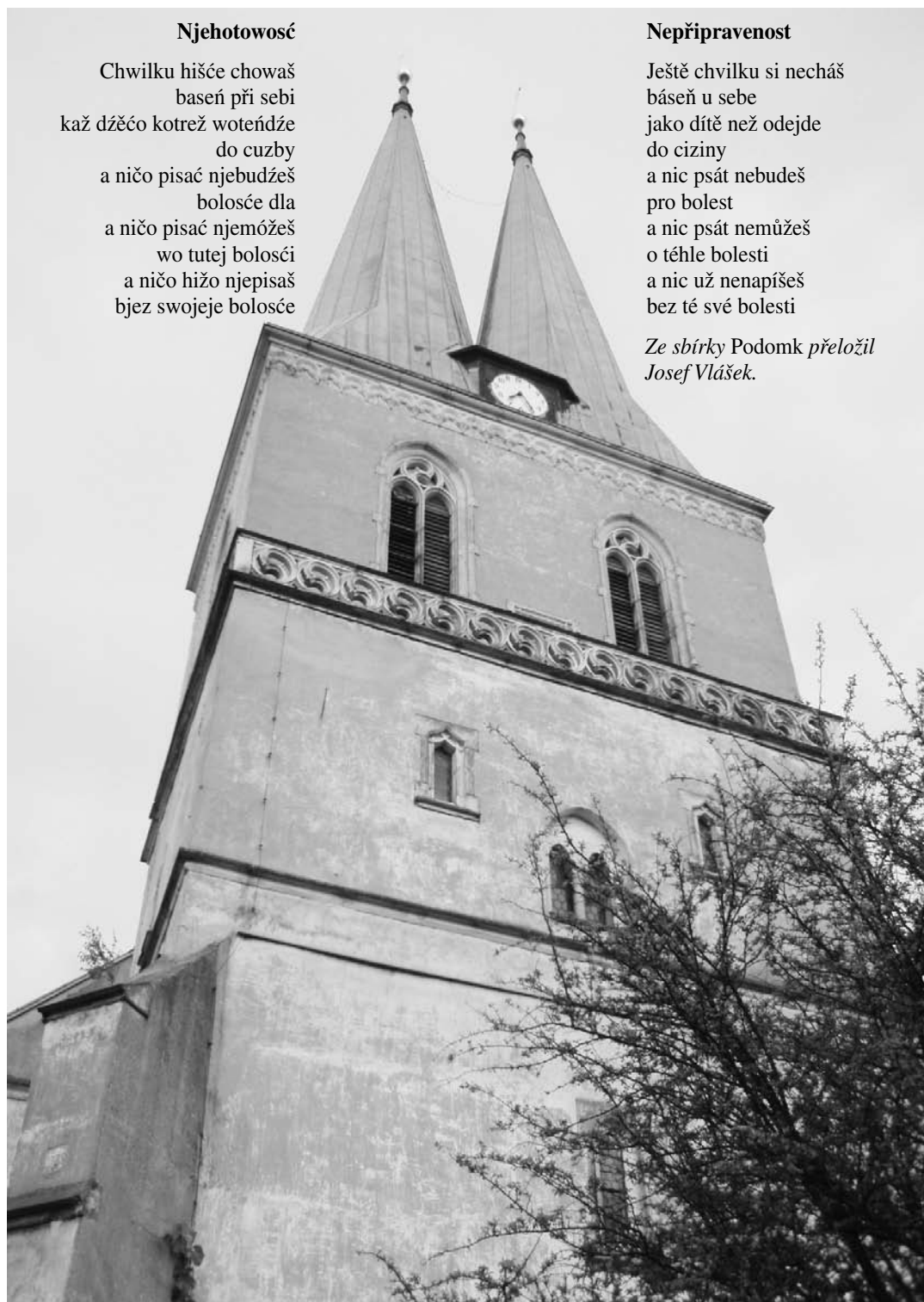
Njehotowosć

Chwilku hišće chowaš
baseń při sebi
kaž džěco kotrež woteńdze
do cuzby
a ničo pisać njebudžeš
bolosće dla
a ničo pisać njemóžeš
wo tutej bolosci
a ničo hižo njepisaš
bjez swojeje bolosće

Nepřipravenost

Ještě chvílku si necháš
báseň u sebe
jako dítě než odejde
do ciziny
a nic psát nebudeš
pro bolest
a nic psát nemůžeš
o téhle bolesti
a nic už nenapíšeš
bez té své bolesti

*Ze sbírky Podomk přeložil
Josef Vlášek.*

kostel v Hodžiji

snímek Jana Zdichynce

B JEZ WČERAWŠEHO DNJA NJEJE JUTŘIŠEHO

Timo Meškank wo radijowym sćelaku RIAS

Jedyn z tych radijowych sćelakow, kotryž běše za čas totalitarnego režima knježacy čerń we woku, je so RIAS mjenował. Skrótsenka RIAS woznamjenja Rundfunk im amerikanischen Sektor. Dokelž běchu Rusojo hižo před zapadnymi dobyčerskimi mocami Berlin a jeho dom rozhlōsa wobsadzili, zwosta Američanam jenož, sej sami swój němski rozhlōs wutworili. Wuchodny Berliner Rundfunk nochcychu Rusojo džělic, ale wobstachu na tym, swoje předstawy wo nowonatwarje Němskeje z jeho pomocu propagować. Mjez 1946 a 1993 wusyłaše RIAS z Berlinskeho měščanskeho džěla Britza, wot 1948 runočasnje z hornjofrankowskeho města Hofa. Nawodnistwo podsteješe Američanam, wuhotowanje programa pak bě Němcam přewostajene. Politiski džěl cyłkowneho programowego poskitka bě jara wysoki a wučinješe w 50tych lětach wjace hač třecinu wusyłanskeho časa. Dokelž sprosředkowaše sćelak ameriske předstawy wo demokraciji a swobodze, deklarowachu jón knježičeljo 1949 založeneje Němskeje demokratiskeje republiki jako njepřečelski. Wyše sudnistwo NDR zasudži RIAS jako spionažnu, sabotažnu a złótnisku organizaciju, štož měješe natwar t. mj. mylenskich sćelakow legitimować. Dokelž wšak RIAS postupnje na wšěch žoťmach – na srjedźnej a dołhej, ale bórze tež na krótkej a ultrakrotkej – wusyłaše, njebě mylenje jara wunošne. Sćelak bu z najbóle sluchanym radijowym medijom w NDR. Loni wušta kniha Serba Hince Šoľty Moje serbske lěta to wobkrući, hdyž awtor piše: Najzajimawše běchu za nas hólcow jeho [Bušowe] miniradioaparaty, ... A hižo sy Berlinski RIAS sluchač móhl. Tež naž džěd je, kaž so žiwje dopominać wěm, za swój čas RIAS sluchać.

W serbskim zwisku je zajimawe, zo sta so RIAS hižo spočatk 50tych lět z wobľubowanym toposom za zhmity, k smjerći zasudženy kapitalistiski system. Jurij Winar, zastupjer přiležnostneho a režiměj swěrneho basnistwa, wěnowaše sćelakej w časopisu Rozhledze 1952 baseń, kotruž nochcył čitarrej zapowěsć:

Basnje tajkeho razu wunošne njeběchu, wšako so stačeno noweho kraja z pomocu radijowych žoťmow ze swobodneho džěla Němskeje něčehožkuli dowěchu, štož by jim režim hewak

zamjelčať. Woni derje wědzachu, mjez powěšću ze zapada a propagandu z wuchoda rozeznawać. Chcył jenož jako přikład mjenować zběžk džětačerjow 17. junija 1953, tajnu narěč Nikity S. Chruščěwa na XX. zjězdze Komunistiskeje strony Sowjetskeho zwjazka (KPSS) 25. februara 1956 abo twar Berlinskeje murje 11. awgusta 1961.

Sćelak RIAS služeše hač do kónca 60tych lět jako winik, hdyž so knježacy někajkažkuli akcija w planowanym natwarje socialistiskeho porjada njezešlachći. Tež serbscy prozowi awtorojo radľubje horjeka mjenowany topos do swych tekstow zatwarjachu, zo bychu na př. motiw za njelōšt ratarjow, so kolektiwizaciji podwolić, konstruowali. Literarny kritikar Hubert Žur piše za swój čas wo literarnej twórbje Wylema Bjera Wjaska pod голу 1959: W Nowakec swójbje so tež pola nana a mačerje počnu drjebić poslednje wobmyslenja wo lěpšinach drustwoweho džěta. Na wopyće pola Cehec so suk dotorhne. Dže nětko wo to, dobyć dalšich. To so tak lochko nješlachći. Něchtóžkuli by chcył, ale sej njezwěri. Nahladny bur Zobak, swěrne sluchar RIASa, a jeho trabanca škaraja. Hdyž woni w korčmje sej přisahaja, zo we wsy k žanomu prodrustwu njedopuša, so w Nowakec stwě dojednaja, zo prodrustwo založa. W tym wokomiku zawrjeska wokno, a kamjeń zleci dosrjedz stwy ...

Hakle 1978, jako sta so tež za NDR Genfski žoťmowy plan ptačiwj, bě režim nuzowany, swoje mylenske sćelaki wottwaric. W tych lětach wšak nam dawno hižo zapadna telewizija do domu chodžeše. Jeničke, štož so w rozpadowacych městach a wjeskach Wuchodneje Němskeje tehdy na třěchach zyboleše, běchu do wječora wusměrjene anteny. Knježičeljo běchu so z tym wotnamakali, zo su monopol nad informaciju zhubili. Po dalšim lětdžesatku agonije so jich porjad doskónčnje sypny.

Słowniček: sćelak – vysilač, vysilací společnost, knježacy – vládnoucí, dobyčerski – vítězný, nowonatwar – znovuvybudování, přewostajic – přenechat, poskitk – nabídka, złótniski – zločinecký, mylenski sćelak – rušička, powěsć – zpráva, rozeznawać – rozlišovat, zběžk – povstání, twar – stavba, zešlachćic so – povést se, radľubje – milerád, njelōšt – nechuf, ratar – zemědělec, swójba – rodina, nan – otec, wobmyslenje – pochybnost, lěpšina – výhoda, wopyt – návštěva, suk so dotorhne – uzel se dotrhne, porodni bolesti jsou překonány, dobyć – získat, zwěrić sej – troufnout si, nahladny – vážený, bur – sedlák, trabant – nohsled, škarac – štát, poštitvat, prodrustwo – družstvo, JZD, stwa – světnice, žoťma – vlna, zybolit so – lesknout se, wječor – západ, večer, wotnamakac so – smířit se, zhubit – ztratit, porjad – řád

Rias

Hlejće,
kak wón spochi knoći –
knoći, knoći,
zo so poći,
zaslepit nam spyta woći –
do mozow nam toći –
toći
slódky mēd –
ryzy jēd.
Koždy wē,
zo wšē lžē
Rias rady lubje widzi –
wěrnosc, mēr a pokoj hidzi!
Kleskaj, lži, bledz, herjekaj,
znajemy će, sy lakaj
zhnifeho ty přečelstwa,
firmy,
made in USA.
Jenož slēpc a hľupak slucha
blady, kleski! – Amiducha!

Rias

Podivejte,
jak jen pořad ryje –
ryje, ryje,
až se z něho lije,
do mozku nám rypá –
střiká
sladký med –
čistý jed,
oči nám zaslepit chce.
Každý ví,
samé lži
Rias všude vidí –
pravdu a mír nenávidí!
Jen si plácej, tepej, lži,
my tě známe, lokaji
prohnilého přátelství,
firmy,
made in USA.
Jenom blázen poslouchá
řeči Ami-padoucha!

Ochotníci z posledního ročníku MŠ zadělávají na kobližky.

Z DOMOVA

13. května se uskutečnil jeden z pořadů máchovského roku ke dvoustému výročí narození tohoto klasika české poezie. Akce se konala na faře Československé církve husitské v Liberci v režii Kruhu přátel Liberecka a ve spolupráci s Obcí spisovatelů. V programu vystoupili mj. liberečtí básníci Stanislav Kubín, Marek Sekyra, prozaik Oto Hejnic, pražští básníci Vladimír Křivánek a Lubomír Brožek. Všichni představili své texty související s **Karlem Hynkem Máchou**. Hudební doprovod obstarali liberecký ženský pěvecký sbor Cantemus a pražská písničkářka Martina Trchová. Pro příznivce Lužice je významné, že na úvod vystoupila lužickosrbská básnířka Róža Domašcyna, která vůbec poprvé veřejně představila ukázkou ze svého překladu Máchova Máje. Čtení probíhalo dvojjazyčně, kdy střídavě četli úvodní pasáže básně Milan Hrabal v češtině a Róža Domašcyna v hornolužické srbštině. Hrabal v úvodu představil historii vzniku tohoto překladu, na kterém se podílel Alfred Měškank jako autor řádkového překladu a Marka Maćijowa jako lektorka. Tato část programu se setkala s velkým zájmem obecnosti i autorů. Diskuse na téma lužickosrbské literatury a aktuální situace Srbů pokračovala ještě dlouho po skončení pořadu. První část překladu bude otištěna čtyřjazyčně, tedy česky, německy, horno- a dolnosrbsky v připravovaném vydání Kalmanachu 2010. Dvojjazyčného knižního vydání celého Máje (č. a hls.) se dočkáme ještě letos. Půjde o společný počin Obce spisovatelů a LND s původními ilustracemi Isy Bryccyny.

račk

Dopoledne 1. června byla v Městském centru kultury a vzdělávání uvedena dramatizace pohádky pro děti předškolního věku **Koblížkova cesta** na motivy knížky lužickosrbské autorky Wórši Wićazové. Pohádku shlédlo na 280 diváků, z toho 250 dětí z mateřských škol ve Varnsdorfu. Z kapacitních důvodů Městská knihovna uspořádala dvě představení. Scénář napsala a kostýmy a scénu navrhla Lenka Doležalová, jež měla také režii. Pohádku zahrály děti z mateřské školy Stonožka a sklídily zasloužený dlouhotrvající potlesk. Jednalo se jednu z akcí pro veřejnost v rámci tříletého projektu Městská knihovna Varnsdorf – Setkávání přes hranice, finančně podpořeného Evropským fondem pro regionální rozvoj. Představení se kromě autorky příběhu o Koblížkovi zúčastnili také zástupci saského partnera projektu, mimo jiné předseda *Zwjazku serbskich wumětcow* Benedikt Dyrlich.

Milan Hrabal

Z HORNÍ LUŽICE

Pěvecký sbor **Hlahol** z Chomutova pod vedením Dr. Miroslava Šulce navštívil 29. května Lužici, kde účinkoval spolu se sborem *Lipa* z Pančic-Kukowa. S *Lipou* udržuje přátelské kontakty – předloni v září vystoupila v Chomutově ve Špejcharu na koncertě Hlaholu. Letos byl pozván sbor Hlahol do kláštera Marijina Hwězda, též ke společnému vystoupení. Byl velmi srdečně přivítán a proveden po historické části kláštera. Hornosrbský výklad překládala Jadwiga Kaulfürstowa. Koncert zahájila *Lipa*. Německy uváděl Mikławš Bejmak (autor fotografie Hlaholu), srbsky Daniela Heelemannowa. Sbornistr Hlaholu hovořil k obecenstvu česky a německy. Obě tělesa zpívala úpravy lidových písní; *Lipa* nás překvapila brilantním výkonem pod vedením Jadwigy Kaulfürstové – zejména v české písni „Už ho vedou Martina“. Hlahol se prezentoval kromě svého obvyklého repertoáru lužickosrbskými zpěvy *Ha přijěj panik do Delan* a *Měj ty dobrou noc*. Zpívání v klášterní zahradě bylo velmi příjemné, *Lipjenjo* nám

objednali skvělé počasí. Po koncertě se během královského pohostění rozvinula bohatá diskuse, zpívaly se i oběma sborům známé písně (zjistili jsme, že jich známe povícero).

Mojmír Kozel a Čestmír Kreissl,
účastníci zájezdu a členové SPL

(SN 10. 6. a 11. 6.) V Budyšině začala **reorganizace Serbského ludowého ansamblu**. Nové vedení v čele s intendantkou Milenou Vetraino již dalo výpověď několika tanečnickům včetně dosavadního baletního mistra Slováka Kornela Kolembuse. Podobný osud zřejmě brzy čeká i ředitele pěveckého sboru Karstena Sprengera. Aby bylo dosaženo předpokládaného snížení počtu sboristů na 16 osob, dostane výpověď také čtveřice členů sboru. Jejich jména nechce intendantka Vetraino prozradit, avšak zkušební informace hovoří o dvou mužích a dvou ženách, z nichž obě sboristky a jeden sborista umí lužickosrbsky. Tato rozhodnutí budí bouřlivou diskusi. Kritici upozorňují mj. na fakt, že se propouštějí řadoví zaměstnanci, přičemž vedení se rozšířilo o dvě osoby. Veřejnost si také klade otázku, jak chce SLA zachovat svůj srbský charakter, když právě Srbům a srbsky hovořícím umělcům dává výpovědi. K této otázce pronesla Malena Vetraino následující: „Jazyk je velmi důležité kritérium, dívám se však především na kvalitu.“

(SN 10. 6.) Jan Malink pronesl na wojereckém hradě přednášku s názvem *Evangeličtí Srbové ve městě a okolí*. Zdůraznil, že město **Wojerecy** může být hrdé na značné bohatství lužickosrbských dějin a tradic. Historie evangelických Srbů v tomto regionu započala hned při zahájení reformace v roce 1540. Ve Wojerecích poprvé vyšly knihy básní Handrije Zejlera. Počátky asimilace vidí Malink již v době okolo roku 1850, tedy ještě před stavbou železnic a započatím hnědohelné industrializace. Šanci na obrození jazyka spatřuje zejména v činnosti mateřských a základních škol.

Z DOLNÍ LUŽICE

(NC 21) Na Dolnosrbském gymnáziu se konaly další **vzdělávací trhy**. Cílem bylo seznámit studenty 12. ročníku, budoucí maturanty, s možnostmi uplatnění v Lužici a Braniborsku. Setkání zahájila ředitelka gymnázia Anka Hillová-Sieckertová, která vyslovila naději, že přítomní zástupci města, Nowého Casnika, Srbského rozhlasu, Srbského muzea, Nadace Srbského národa a Jazykového centra *Witaj* budou moci studentům zodpovědět otázku, proč se učí srbský jazyk. Místopředseda župy Domowiny Dolní Lužice Pětš Petrik zdůraznil význam srbských institucí, které nabízejí uplatnění v Lužici, kde jsou studenti doma. Dodal, že k dvojjazyčné Lužici patří také to, že srbsky mluví inženýři, lékaři a právníci, nejenom historikové, učitelé a novináři. Vedoucí chotěbuzského referátu kultury, mládeže a sociálních záležitostí

Berndt Weiße prohlásil, že znalost srbského jazyka se v Chotěbuzi i celé Lužici cení a že město chce dvojjazyčnost zachovat.

V Lubině začali používat **srbsko-německé poštovní razítko**. Zasloužila se o to pracovnice Německé pošty v Berlíně Anke Schillová. Ta se obrátila na Domowinu s otázkou, jestli se Lubin hlásí k srbskému území. Dostala odpověď, že sice podle zákona Lubin nyní k tomuto území nepatří, ale dlouho patřil a místní skupina Domowiny usiluje o navrácení. Nyní bylo dvojjazyčné poštovní razítko vyhotoveno. Zastupující jednatel Domowiny Harald Koňcak k tomu prohlásil, že dvojjazyčnost není vždy jen věcí peněz, ale především smýšlení a srdce.

(NC 22) Na dva dny koncem května se do Dešna vrátil **slovanský středověk**, minulost, kterou bylo možno i zažít. Slavnost *Stary lud* pořádá *Domowniski muzej* již popáté. Ženy a muži oblečení do oděvů ze lněného plátka nebo vlny předvádějí řemesla i všední život Slovanů před tisíci lety. Mezi nimi byli i členové sdružení Milčané ze vsi Měrow/Melaune, východně od Budyšina. Bojovníci s dobovými zbraněmi, přílbicemi a kroužkovým brněním se utkali v bitvách. Účastnila se i Družina srbských válečníků Bělbohových ze Žeravy v polské části Lužice. I svým názvem chtějí u nich doma upozorňovat na to, že na druhé straně hranice žijí Slované, Srbové. Na slavnosti bylo lze ochutnat jídla slovanských předků a zněla středověká hudba. Mezi jinými zazpívaly běloruské dívčiny. Přítomní Srbové například vysvětlovali výrobu lněného plátka a nabízeli jídlo s jáhly připravené podle středověkého vzoru. Bernd Pittkunings z dešenského muzea vyprávěl dětem i dospělým bajky. Součástí programu byl také seminář, jehož námětem letos byla *słowjańska żeńska w ranem srjeżowěku*.

(NC 23) Tam kde dnes na Blatech stojí Bismarckova věž, bylo kdysi významné slovanské hradiště. Před pěti lety na tomto místě začalo Chotěbuzské státní divadlo pořádat **Noc pověstí**, celovečerní program, který se skládal z divadelních her o srbském

králi Matovi a dalších vystoupení. Zpočátku převládal dojem, že srbskou kulturu pouze využijí pro představení, aniž by se opravdu zabývali tím, co znamená a že i dnes je živá. Zdá se však, že slovanský duch místa působí na pořadatele, protože srbská část programu je rok od roku bohatší. Letos v první polovině večera vystoupily například *Žylojski ansambel*, *Pšijašelsstwo* nebo skupina *Die Folksamen*, kterou založili studenti Srbského gymnázia v Chotěbuzi. Následovala hra o Matovi, nakonec ohňostroj. Srbský jazyk, kromě písní, byl používán jen v malé míře, přesto zazněl. Vzhledem k tomu, že z celkového počtu asi 2500 diváků jej ovládal jen zlomek, nebylo možné rozsáhlejší použití. Je velmi významné, že německé Chotěbuzské státní divadlo uspořádalo večer se značným podílem srbské kultury. Je vidět, že srbská kultura přitahuje i německé obecnstvo, pokud se vhodně podává.

(SN 13. 6.) Za přítomnosti předsedy Domowiny Jana Nuka byl v Chotěbuzi slavnostně odhalen památník připomínající někdejší existenci dolnolužické vesnice **Tšawnice**, která byla v letech 1983–84 odbagrována z důvodu rozšíření hnědouhelného povrchového dolu Chotěbuz-sever. Pomník nese nápis *Tranitz / Tšawnica 1463–1982*. Dle tradice byla na místě zasazena lípa, která má připomínat vesnici a její obyvatele. Spisovatel Jurij Koch na akci prohlásil, že dobývání uhlí v Lužici působí více škody než užítku.

ZE SASKA

(SN 26. 5.) Zemská ministryně pro vědu a umění Sabine von Schorlemer navštívila **ústav sorabistiky Lipské univerzity**. Za přítomnosti ředitele ústavu Edwarda Wornara a jeho podřízených Jany Šořčiny a Hynce Rychtara se seznámila s chodem tohoto jediného univerzitního sorabistického pracoviště. Hovořilo se o otázkách bádání a vzdělávání budoucích lužickosrbských učitelů.

Ze Serbských nowin podal Petr Ch. Kalina, z Nowého casnika Miloš Malec.

Werner Meschkank-Měškank: *Als die Wendengötter sterben sollten. Über die vorchristliche wendische Glaubens- und Götterwelt*. Regia Verlag, 128 stran, Chotěbuz 2005.

Odkrývání zaniklých světů patří k nejvzrušivějším druhům historické vědy. Zvláště, když jsme s tímto světem spojeni rozličnými vazbami a on sám má příchut mytického dávnověku. Takto se do jednoho ze zaniklých světů ponořil i Werner Měškank, pracovník Srbského muzea v Chotěbuzi. Ve své práci se pokusil pojmut a popsat zaniklé archaické náboženství Polabských Slovanů. Jedná se o útlou knihu plnou ilustrací a fotografií, která má evidentně za cíl dané téma popularizovat a nikoliv odborně vyčerpat. Doprovodný materiál je skutečně bohatý, od archeologických nálezů až po moderní zobrazení, a ke každému obrázku je připojen obšírný komentář. Struktura knihy je tak rozdělena do několika plánů a pro laického čtenáře jistě lépe stravitelná.

Obsah tvoří tematické kapitoly zaměřené na jednotlivá slovanská pohanská božstva zachycená v pramenech. Těžištěm je polabská oblast, ovšem Měškank využívá materiál i z jiných slovanských regionů. Hlavní pozornost však věnuje především prostředí jemu důvěrně známému – tedy prostředí severozápadních Slovanů. Tomu odpovídá i výběr pramenů – jedná se hlavně o raně středověké německé autory, zvláště významné kronikáře. Měškank se však uchyluje i k folklóru a zde se pokouší nalézt zajímavé relikt archaické kultury v lužickosrbské lidové tradici.

Nebojí se srovnání i s jinými náboženskými systémy, často značně kulturně a geograficky vzdálenými.

Měškankovou knihou se mezi řádky táhne výzva k hledání a nalézání vlastních kořenů. Kniha je psána německy, a tudíž může zasáhnout široký okruh německojazyčného čtenářstva. Těm, kteří nemají se slovanskou tradicí nic společného, se snaží představit jednu z kapitol slovanských kulturních dějin, neboť ty jsou pro národy na západ od nás poměrně neznámé. Zároveň tímto způsobem Měškank upozorňuje na to, že dědici této tradice jsou Lužičtí Srbové, často polozapomenutí a opomíjení spoluobčané Němců. O jejich přínosu a přínosu severozápadních Slovanů pro dějiny i kulturu současného Německa se obecně ví jen velmi málo – koneckonců se to projevilo i na nedávném uvedení německého filmu *Krabat*, kdy byl lužický původ této postavy i celé legendy poněkud opomenut. Na druhou stranu oslovuje Měškank i Srby a ty z Němců, kteří si jsou kontinuity se slovanskou tradicí vědomi – svědčí o tom především poslední kapitola, která uvádí řadu akcí za posledních patnáct let, při nichž byla připomenuta slovanská minulost dnešních východních území Německa. Autor tak z pozice Lužického Srba nejen představuje kulturní dědictví, ke kterému se hlásí, ale tváří v tvář obrovské početní přesile většinového národa upozorňuje na souvislosti a bohaté dějiny, které se vinou za jeho malým národem.

Tolik bychom mohli říci k nesporným pozitivům knihy: zajímavá struktura, bohatý a rozmanitý obrazový doprovod, popularizace a étos zaměřující se na různé skupiny potencionálních čtenářů. Bohužel to vše je spleteno s negativy práce, která bijí do očí.

Odborně je kniha velmi slabá. Můžeme říci, že se jedná o popularizační práci, ale to jako obhajoba nestačí. Kniha nemusí

mít seznam odborné literatury, poznámkový aparát atd., ale přeci jistá kritéria musí splňovat vždy. Měškankovo zacházení s fakty však neobstojí ani v případě popularizace. Téměř v každé kapitole lze najít nesmyslná či přinejmenším sporná tvrzení. Měškankovi chybí naprosto systém, kterým by rozkrýval slovanské pohanství, a předkládá čtenáři obraz složený z nejrůznějších střípků, posbíraných, kde se dalo. Již úvodní kapitola nám představuje jakýsi neexistující slovanský mýtus o stvoření světa, vybájený na jistých polských internetových stránkách (dále v knize velmi hojně citovaných). Měškank se prakticky vůbec neobtěžuje s rozsáhlou odbornou literaturou, která se zabývá slovanskou archaicickou společností. Odkazuje na omezený počet publikací, často zastaralých, případně nadšeně uvádí internetové stránky. Spolehlivost jeho informací se hrozivě pohybuje nad bodem nula. O jednotlivých bozích často uvádí neuvěřitelné věci – jejich charakteristiku, popis idolů, etymologii jmen. Bozi, o nichž nevíme nic, případně velmi málo, jsou zde suverénně podrobně popsáni, přičemž jsou využity obskurní výmysly autorů z 18. a 19. století. Hledání souvislostí s jinými náboženskými systémy je sice chválné, ale v tomto případě naprosto absurdní. Měškank nemá zřejmě nejmenší tušení o průběhu slovanské etnogeneze, a tak bez problémů přechází do indické nebo indiánské (!) mytologie. Čtenář bude zřejmě nejvíce překvapen na samém konci knihy. Tam Měškank prezentuje slovanský obřadní kalendář. Na třech stranách jsou od března až do února uvedeny svátky, o nichž ve velké většině dosud zřejmě nikdo nikdy neslyšel. Měškank je přiřazuje k jednotlivým slovanským božstvům, aniž by se namáhal zmínit, kde k těmto informacím přišel.

Knihy tak nakonec působí dojmem, že jejím autorem je nadšený amatér, který však naprosto nezná metodologii odborné práce a domnívá se, že kde chybí pramenný materiál, tam pomůže fantazie. V případě Měškanka je to však nejen velká škoda, ale i nezodpovědnost – a to z důvodů, které jsme zmínili výše. Měškankova kniha bude mít díky své přístupnosti větší dosah na čtenářstvo v německé (a lužické) oblasti, než jakákoliv odborná práce ze střední nebo východní Evropy. Ovšem vinou své neodbornosti a diletantismu může tato kniha významně pokřivit obraz o té tradici, kterou se Měškank snaží představit a v jistém smyslu i propagovat.

Michal Těra

Lubina a Dušan Hadjuk-Veljković: *Cuze Zynki. Ludowe nakładnistwo Domowina, 173 stran, Budyšin 2009.*

Bezsporně největší hodnotou této knihy je, že vyšla. Je to totiž první povídková sbírka mladého lužickosrbského autora – považujeme-li za mladé autory publikující zhruba od zavedení eura v roce 1999 –, přičemž povídka začala Lubina Hajduk-Veljkovićová (smíme-li věřit její webové prezentaci) uveřejňovat v roce 2001 příspěvkem do antologie právě mladých autorů *Žadyn happy-ěnd*. Radost nad tím, že lužickosrbská próza je ještě alespoň minimálně soustředěná a potentní (připomeňme, že za posledního půldruhého roku vydal novou novelu Jurij Koch a dokonce s románem přišel Křescan Krawc, recenze viz ČLV 1/2010; že by odchod Jurije Brězana, jenž byl až do své smrti jediným pravidelným, a tak spolehlivým producentem dlouhých próz, probral další autory ze spánku, protože „samo se to“ – teď už – „neudělá“?), však pochopitelně nesmí zastínit formulování východisek a limitů knihy. Stejně tak již nestačí nabízející se hodnocení, že Hajduk-Veljkovićová tímto počinem stvrdila své starší cejchování, že a) májic na kontě básnické sbírky, dětské knihy, komiks, drama i román svou autorskou generaci vede, b) jako jediná z mladých v Lužici je schopna s prózou zacházet jako s pracovním nástrojem, nelenit a střídát žánry, c) se jako autorka snaží překročit lužické hranice a absorbovat do lužickosrbského písemnictví nové tvůrčí impulsy. Je třeba jít dál.

Koneckonců proto vymezují přijetí eura jako též umělecký mil-

ník, neboť představuje jisté jednotící pojítko. Vždyť „evropské umění“ ve smyslu umění pocházející z různých koutů Evropy, avšak vykazující navzájem podobné charakteristiky již je běžně užívaný, a tak také obsažený obrat (nehledě na to, že současná „literární globalizace“ je pouze návrat do dob před 19. stoletím, kdy začal být život, umění nevyjímaje, vnímán nacionálně). Probíraná sbírka chce být každým řádkem takto evropská. Počínajíc do světa obráceným názvem, přes spojení obou autorů – manželů-cizinců – a situování povídek do různých evropských destinací či výběr hrdinů rozdílných národností, po výraz zapřísáhlé všeobecné civilnosti, jež je doménou právě eurotvorby (viz např. dílo Petra Zelenky, Jaroslava Rudiše či Michala Hvoreckého).

Patrně nelze odhadnout, jaká je v autorském tandemu úloha Dušana H.-Veljkoviće (píše manželů púl na púl?), je Dušan autorem námětů?, je Dušan Lubině redaktorem? – přiznávám, že v rozporu s autorčiným vlastně nic neosvětlujícím poznamenáním „Spočatnje pisach powědančka sama, bórže pak wukopachu so wone jako idealne za zhromadne džěto z Dušanom.“, publikovaným na jejím webu, dál automaticky uvažují o autorovi jediném, tedy pouze jí) a kdo tedy může za rozhodnutí o geografickém pozadí postav a příběhů – a je to nakonec jedno. Jde však o to, že každá z patnácti povídek je navýsost intimní, psaná informativně, jaksí mimochodem a takřka bez poetismů (začasto nejde o víc než řetězení činností, zvuků, pohledů), až na zanedbatelné výjimky se odehrává v uzavřených prostorech mezi dvěma třemi osobami, ani se moc nemluví, zato vyprávěč je velmi popisný. Je potom myslím lhostejno, odkud postavy pocházejí. Nemusejí nutně být občany či spolu souložit v Budapešti nebo pracovat v Londýně, neboť nezáleží na jejich prostředí, nýbrž lidství. To by přece mělo být srozumitelné univerzálně, na základě tématu a právě řešeného problému. Všemožná snaha neopomenout vytvořit ani vedlejším postavám nacionální či regionální pozadí sice odpovídá autorské koncentraci na detail, ve výsledku však znamená jen otravné pentle navíc a chutě vypadat světácky. Ale čert vem módu, zřejmě je za tím větší kalkul: edukativní účel otevřít srbskému čtenáři oči i pro jiný svět, než je Lužice. Autoři totiž čtenářům formálně dělají maximálně pohodlí, povídky jsou běžné er-formy s všeobecným vyprávěčem, jenž se soustřeďuje na prostředí a jednání postav. A postavy samy se soustřeďují na pozorování světa kolem sebe. Na tom by nebylo nic světoborného, nebyl-li by zájem postav exponovaným příslovcem „kołowokoło“ tak často zdůrazněn. Přitom Lužice sama je tedy v knize upozadována, čitelná nanejvýš mezi řádky (např. v povídce *Led Zeppelin*), výjimečně přímo (*Zabyte akwarele*). A tak přestože původním záměrem snad bylo postavit ji na roveň sídlům dalším, je neustálým upomínáním na prostor kolem ní postavena do proslulé pozice „kupy zabytych“. Jinými slovy Hajduk-Veljkovićových zdánlivá ignorace zautomatizovaných šarží (už jen titul sbírky jdoucí zcela jasně proti duchu a představám např. právě Krawcova veskrze tradičního názvu *Paradiz*), či jejich pokus o jejich revizi na ně ve skutečnosti upomíná a potvrzuje je jako nadále platný lužickosrbský světonázor.

Jednotlivé povídky, jak již bylo způli řečeno, přes nutné dílčí konflikty nakonec – s dvěma skvělými výjimkami (*Namrěwstwo*, *Ivanka*) – vždy kladou důraz na ono – nevím, jak v Lužici, každopádně v tuzemsku tolik oblíbené – „hřejivé lidství“, takže jejich vyvedení je pochopitelně jednou přesvědčivější (kupř. *Ghostwriter*, *Led Zeppelin*, *Antonija a jeje ryby*), jindy méně (třeba *Na prózdni nach*, *Četa Bosiljka*, *Jónu wob tydžení*). Každopádně potřeba konflikty a pochyby postav uhlazovat a smířovat je s nimi (v lepším případě je řešit melancholickým rozpoložením postavy) je výraz skepse vůči čtenáři, ergo vůči literatuře jako takové. Už bylo mnohokrát konstatováno, že Hajduk-Veljkovićová se soustavně pokouší obohatit lužickosrbskou beletrii o prvky a postupy prozatím opomíjené, řekněme postmoderní, a tak toto současně zapálené konstituování média a současně jeho podkopávání je nejzajímavějším rysem jejího psaní. Kvitovat lze také zastoupení více žánrů a plno-

hodnotnost výběru, jenž není jen sebráním textů, nýbrž je skutečně komponuje do celku. Ten je vystavěn bezmála jako předvídatelný zápas v basketbalu. Patnáct povídek by šlo rozdělit na čtyři čtvrtiny: První z nich je možná nasnadě – dětští hrdinové objevují svět kolem sebe, potýkají se s rodinou a školou, do níž hrdina povídky první má ještě kus, hrdina druhé ji právě začal navštěvovat, hrdina třetí tam chodí již déle, a pere se proto s prvními překážkami (i politické) byrokracie, a hrdina čtvrté si z ní odsakuje na prázdniny. Dál je to podobné: další čtyři povídky jsou v první řadě o ženách, druhá polovina knihy už je víc mužská, z ní však půlka je spjata pohledem na hrdinovo bilancování s dosavadním životem, jeho hodnocení a přemítání o tom, co dál. Zbylá čtvrtina už tak výrazné pojítko nemá, prostě zbývá. Vzhledem k tomu, že Lubina Hajduk-Veljkovičová i se svým mužem publikuje povídky také v *Serbskich nowinach* a *Rozhladu*, je snadno si všimnout, charakterově jaké texty byly nakonec do knihy vybrány, respektive jak se od nich liší ty výběrem pomínuté. Měl jsem po ruce veškeré povídky uveřejněné v „serbskem kulturnem časopisu“ – proč tedy nevyužít příležitosti zaznamenat změny oproti časopiseckému vydání a postihnout, jak zasahují celek Hajduk-Veljkovičových povídkového psaní:

Z „rozhladových“ povídek se do souboru nedostaly čtyři. U dvou pomínutí rozumím, neboť s knižním výběrem zjevně nekorespondují: *Legenda* (*Rozhľad* 3/2006, první z těchto podepsaná spolu s Dušanem) je naprosté žánrové vybočení, neboť je to špás podaný našinci známou formou pojednání o smyšleném velikánovi dějin. *Mjezyhra* (9/2006) se liší velkým počtem postav a otevřeným prostředím a je též jazykově náročnější než ostatek. Nezařazení povídky *Blanka Baruch* (5/2008) je škoda. Vykazuje výše popsané rysy dalších povídek, ale nadto jejich ambice přesahuje, neboť popis odcházení slavné herečky z divadelních prken je vlastně personifikací lidské potřeby umění. Prostá fyzičnost této povídky je v tvorbě obou autorů unikátní. A konečně poslední ze čtveřice je povídka *Jenož něšto dnjow* (8–9/2008), kterážto se patrně jen nevešla nebo ji autoři zavrhlí, protože je nachlup stejná jako povídky do knihy vřazené.

Ve sbírce jsou tedy uvedeny celkem tři rozhladové povídky, přičemž různočtení dokládá, že změny mezi oběma edicemi jsou vždy markantní. Je to další doklad trvalé nespokojenosti autorů se sebou samými, taková poctivost je fajn. – Řadových změn slovosledu, proměn jednotlivých pohledů na obraz (původně objekt věty se stává jejím subjektem, anebo obráceně), změn minulých časů atp. se dočkala jen povídka *Led Zeppelin* (8/2005). Mezi oběma jejími edicemi je nejzajímavější změnou otupování první verze: tak rakovina nejprve člověka rozežírá, v nové verzi už jen ničí; vítr fouká původně „z krypty“, nově z neutrální „pincy“, hrdina Měrcin původně „něžnje“ pohlíží na svou dívku, nově už na ni pohlíží bez specifikace – a toto vpuštění poznamenává čtenářovy informace o vztahu obou milenců, neboť v původním příslovci je skryto Měrcinovo hodnocení dívčina naturelu, tolik důležité pro pozdější úplné pochopení jeho nesebevědomého ponižení. Šlo by v takovém výčtu pokračovat dlouho, dodejme už příklad jediný: změny jména se dočkala hrdinka – původní tvrdá Ronja byla překřtěna na jemnější Luizu. To je naopak důmyslný tah, neboť malebné jméno se konečně tluče s dívčinou panovačnou povahou.

Edice zbylých dvou povídek obsahují tytéž zásahy, k tomu však přidávají nová vyvrcholení a názvy. *Magnolije* (7/2004; v českém překladu Radka Čermáka vyšla povídka v *Plavu* 6/2006) s nynější *Ivankou* se v podstatě shodují ve své první půli, kde jedinou zásadní změnou je, že původní text byl více zaměřen na zprostředkování hrdinova erotického protitku, kdežto v *Ivance* je fyzická láska odosobněná, bezprostřednější, aby si užil sám čtenář. Také konflikt, odmítnutí osudové lásky, zůstává na svém. Až v druhé půli povídky je v *Magnoliích* hrdina Pascal vyrovnaný, spokojený a soustředěný na své dcery. Kdežto v *Ivance* je nešťastný, celý svůj život podřídil jediné chvíli, jež se už stejně nemůže vrátit. Proto je také vyvrcholení obou verzí vlastně zrcadlově obrácené

a až spolu tvoří dokonalý celek, podobný románu (ať tedy uvedeme příklad ze srbské literatury, na niž se oba autoři rádi odvolávají) Milorada Paviće *Vnitřní strana větru*, kde obě verze představují různé „čtení“ téže situace, v daném případě nahlédnutí zásadní vzpomínky na mládí. Konečně *Zabyte akwarele*, původně *Tyzka* (5/2007), zase převracejí postup *Magnolií/Ivanky*. Jestliže jejich hrdina urazí cestu od smíření se sebou samým k trpělivosti a odpuštění jen částečnému, je hrdince *Tyzki/Zabytych akwarelow* Manje určeno nejprve hřích spáchat a zadělat si na životní neštěstí – jež zůstává nevysloveno, ovšem latentně přítomno – a teprve v nové verzi hřích v poslední možné chvíli odmítá a sama sobě odpouští. V případě obou povídek je přitom užito banality jako osudového hybatele dění: v *Magnoliích* Ivanka odmítá styk s Pascalem a uniká z jeho života jen kvůli tomu, že tehdy měla „natykowace hriby“ a bála se, že okamžik by pravdu neunesl. V *Zabytych akwarelach* Manja odolá nástraze jen pro milencovo odběhnutí k těstovinám vařeným na plotně. Je z toho všeho patrné, že autoři nad svým dílem přemýšlejí a budují je dostředivě.

Mimochodem, povídek uveřejněných v *Rozhladu* je dle bibliografie z autorčina webu dosud celkem sedm, v *Serbskich nowinach* jich vyšlo šest – z nich polovina je pokaždé nová *Hodowna stawizna* určená nadcházejícím Vánocům – a v antologiích lužickosrbské prózy nebo literatury pět. Celkem osmnáct textů, přičemž v knize je z nich znovu vydán jen zlomek. Kolik povídkových rukopisů tedy existuje, vědí jen autoři; každopádně od edice sbírky se nová drobníčka neobjevila, z čehož lze dovozovat, že tvorba povídek byl ucelený projekt a autoři s nimi na čas (alespoň v míře srovnatelné s dosavadní) dají pokoj. Čímž se dostáváme k otázce, jež samotné Lubině Hajduk-Veljkovičové dávno slouží za image: S čímkap asi přijdou příště?

Lukáš Novosad

Gerald Stone: *The Göda Manuscript 1701*. LND, 404 strany, Budyšín 2009.

Bádání nad vývojem rodného jazyka si od časů Arnošta Muky udržuje v srbské Lužici dobrou úroveň. Novinka z Lidového nakladatelství Domowina potvrzuje, že to platí též o letech popřevratových, což v humanitních oborech není žádnou samozřejmostí. Vydání jazykově cenného rukopisu těší každého diachronního lingvistu, zbavujíc ho nutnosti trmácet se za rukopisem nebo vzácným výtiskem do často předaleké studovny. Svou chvalitebnou edicí se uznávaný oxfordský sorabista zařadil ke knižním vydavatelům starosrbských památek (do XVIII. století), kterými byli či jsou Karl Meyer (1923), Reinhold Trautmann (1928), Jules Riotte (1959), Hinc Šewc (1959, 1967 *NT*, 1967 *SSD*, 1990, 1993, 1996, 2001, 2006), Reinhold Olesch (1977, 1979–80, 1981), Helmut Faßke (1984), Frido Michałk (1985), Helmut Schaller (1986), Doris Teichmann (2006) a Sonja Wölkowa (2007).

Farní ves Hodzjij, ležící sedm kilometrů západně od Budyšína, sehrála mimořádnou úlohu v kulturních dějinách země. V obci se slovanským hradištěm byl roku 1076 vystavěn jeden z prvních lužických kostelů (přetiskujeme kresbu J. G. Schultze z r. 1799). S nástupem reformace tu byla zřízena německo-latinská škola pro nadané srbské hochy, kterou za svého úřadování mezi léty 1589 a 1618 vedl zdejší farář Wenceslaus Warichius, původce první hornosrbsky tištěné knihy. O privilegovaném postavení němčiny svědčí dále skutečnost, že už tehdy se kvůli nepočetným Němcům konaly o nedělich vedle srbských bohoslužby německé. Srbsství převládalo do počátku dvacátého století. V jeho druhém desetiletí se srbsky zpovídala (po evangelickém způsobu) 53 % věřících, ve třetím 37 %, po válce chodilo k srbskému přijímání 10 % farníků a v letech padesátých už jen 5 %.

Památná kniha se skládá z německého tisku *Vollständiges Kirchenbuch* (vydaného roku 1697 v Lipště), který je proložen listy se srbskou rukopisnou verzí. Na přední desce je v kůži vyraženo AGENDA VOR DIE GÖDAVISCHKE KIRCHE 1701, pře-

loženo Obřadář pro hodzijský kostel, což však mate, neboť většinu textu tvoří evangelia, epištoly, historie zničení Jeruzaléma, Lutherův Malý katechismus a řád manželský, zatímco sama agenda zůstala nezesrbštěna. Oba letopočty vymezují předpokládanou dobu překladu. Rukopis objevený Michaělem Hórníkem byl od války do 90. let nezvěstný. Nyní leží opět na hodzijské faře, xerokopie v Srbském ústavě.

Rukopisné dílo vyvolává jednu velkou otázku: Proč vůbec vzniklo, když v roce 1693 vyšel tiskem katechismus a dva roky nato perikopy i příběh jeruzalémské pohromy v překladu Prætoriovy komise hornosrbských duchovních? Stone v úvodu vysvětluje, že obě příručky daly vytisknout stavy Markrabství hornolužického „k obecné potřebě evangelických hornolužických kostelů“, což však nebyl případ Hodzije. Většina z jemu přífařených vesnic byla markrabská, leč on sám s 13 dalšími všemi spadl pod stolpínský úřad Míšeňského okruhu – pod přímou vládu drážďanského volitele. Přesto se zdá, že stavovské tisky se záhy uplatnily i za zemskou hranicí. Když totiž novodobý objevitel v roce 1996 obracel strany rukopisu nad kopírovačím strojem, byl nucen s podložky opakovaně smetati stříbrný prach. Šlo o posypací písek, jímž byl písař sušil inkoust. To, že se v knize uchoval skoro tři sta let, vypovídá o její nevyužitosti.

Prve než se dotknu několika jazykových drobností, musím ocenit fakt, že kromě standardního uvedení do problematiky editor vypracoval 85-stránkový ukazatel všech rukopisných slov (mimo časté *a, być, tón, so* apod.), čímž se postaral o mimořádné uživatelské pohodlí. Naopak nechápu, proč je anglický výklad shrnut německy a ne srbsky. Neumím si představit seriosního zkoumatele staré srbštiny, jenž by nerozuměl její dnešní podobě.

Rukopisem jedinkrát doložené *ton Plon / das Feld* přepisuje Stone (s. 83) ve shodě s Wölkovou (2001) jako *plon*. Ta, opsavši z Bartského rukopisu *natem plone*, označuje slovo za výpůjčku německého *Plan*. Ovšem vezmeme-li v úvahu Swětlíkův [to]n *Pwon / Planities, ei*, musíme původní formu psát *plon*, a tu lze vyvodit z jmenného tvaru domácího adjektiva *plony* ‚plochý, planý‘. Obdobně jest Jakubašovo *pod ptonom* ‚pod širým nebem‘.

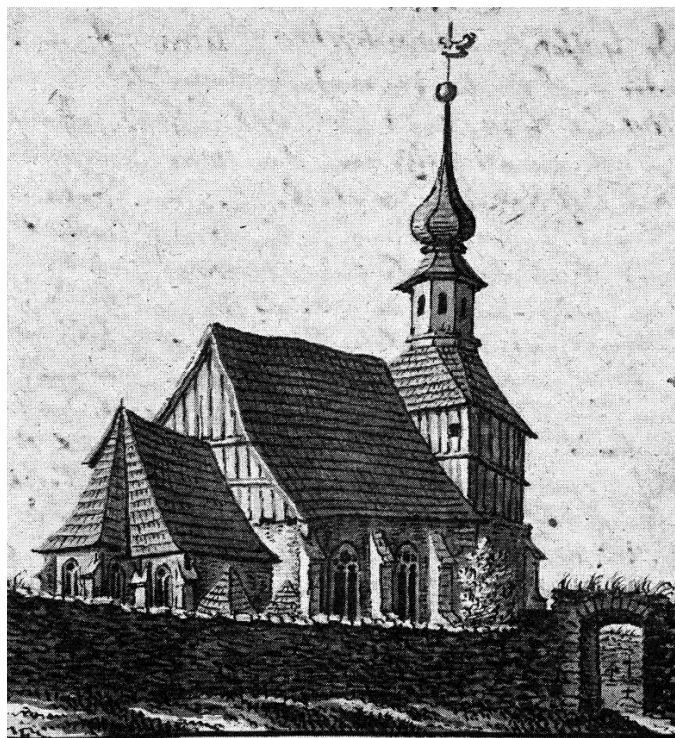
Glosář odkazuje k 18 výskytům slovesa *pytnýć*. Těmi jsou *petnechu, nepetnež, petnuchu, petnu, petnuli*, kdežto formy *petfe, petfechu, petfse, petze, petfachu, petfecho* by se pro tvarovou i genetickou jinakost patřilo vyčlenit do samostatného odstavce s rekonstruovaným záhlavím *pytřec* ‚postřící, postřehnouti, upozorovati‘, z prasarbského *postřec* – praslavanského *postertgi* (srov. s. 549 Mukovy mluvnice).

K heslu základní číslovky *wobaj* nelze řadit souborové *woboje*, a to tím spíše, že překladatel číslovky užívá po německém vzoru ve funkci prvního členu víceslovné spojky, např. A31 *wobeio teho Knefa Chrifstufowa kafn à slub / beyde des HErrn Chrifsti Gebot und Verheiffung* ‚jak Páně Krista přikázání, tak příslib‘, A32 *wobeio f:nuzkach à tež f:wonkach / innerlich und äusserlich* ‚zevnitř a též zvenku‘.

V indexu chybí heslo *zmysl* ‚mysl‘, jehož výskyt A8 *žitke fmešte / alle Sinne* se vloudil do heslového odstavce *zmysl* ‚mysl‘. K číslovce *pecz džefsacž* (p. 95) vede heslo *pječdžesat*, zatímco k témuž spojení na pagině 190 zavádějí hesla *pječ a džesać*.

Ukazatelová hesla jsou podávána „v ustáleném tvaru shodně s moderní pravopisnou praxí“ (s. 315). Této zásadě odporuje heslo *swat* (znamená starosvata, družbu) odkazující na *Služobnik Swatow / Götzendiener* ‚modloslužebník‘. Názvu modly přísluší označení měkkosti: *swjat. Měkkící *j* (a přehlášku) postrádá též heslo (zřejmě) *činar*, srovnej současné *džiwjčinjer*. Glosářovému *najposlěz* přebývá háček, poněvadž nepřívzvučné *ě v něm pokleslo stejně jako v *posledni*. Nabodeničko se nevytisklo v hesle *jěžor*.

Ustrnulý přechodník *njenadžicy* ‚nenadále, nenadíce se‘ je doprovázen mylným odkazem k pagině 204. Toto přehlédnutí jinak pečlivého sestavitele by nestálo za zmínku, kdyby slovník neobsahoval podobné *bjeznadžicy*, jež je sice s textem propojeno

správně, ale zato neexistuje. Autor je sestrojil na základě spojení *befsnadžy cži*, které čtu *bjez nadži čí*, u neobvyklého genitivu (obvyklou koncovku viz na p. 204 *bêef hnadzie*) předpokládaje stažení z *nadžiji < *nadžě.

Richard Bígl

Kito Lorenc: *Podomk. Basnje a druha nadoba z dwanatka lét.* LND, 103 strany, Budyšin 2010.

Libo-li klavír, neřkuli nelibo-li kaviár? – Kito Lorenc sebral bohatou žeň dvanácti let do sbírky, jejíž název bychom mohli přeložit Náčíní. *Podomk* je bezpochyby vrchol dosavadní tvorby tohoto největšího žijícího lužického básníka. Je logickým pokračováním vývoje od jednorozměrnosti jeho prvotiny k dvourozměrnosti *Strgy* a trojrozměrnosti dalších sbírek (včetně německých) k překvapivě čtyřrozměrnosti, tedy k dosažení něčeho, co je těžko pochopitelné v běžných kategoriích – k takovému menšímu poetickému zátraku. Abychom pochopili jádro sbírky, musíme si připomenout některé skutečnosti. Stručně bych to vyjádřil, že jde o podvojnou dvoudomost.

Kito není jen básník, ale i filolog v širokém smyslu slova. Vystudoval rusistiku, seznámil se se všemi slovanskými jazyky, s jejich literaturami a především s jejich poezií – troufl si na překlad básní z 12 slovanských literatur (vždy po dvanácti), nemluvě o důvěrné znalosti světových literatur, zejména německé. Tedy první dvoudomost: básník-filolog.

Druhá dvoudomost se týká dvou jazykových oblastí, v nichž se pohybuje v životě i tvorbě: srbské a německé. Nebo širěji: ve slovanské a germánské. Po dědovi Srb, po matce Němec. Navíc pochází ze Slepá, z území na rozhraní horní a dolní lužické srbštiny. Mateřským jazykem mu byla němčina (i zde nářečně rozruzněná), srbštinu doslova zdědil (po Lorenci-Zalěském). Navštěvoval školy dolnosrbské, hornosrbské i německé. Vyzná se dokonale v teorii i praxi národních (jazykových) menšin. Je skvělý překladatel – a to nejen ze srbštiny do němčiny a *vice versa*. A především: tvoří srbsky i německy. Tedy druhá dvoudomost: srbština-němčina.

A nyní se vraťme k poetice jádra sbírky. Náš kouzelník ze Slepá (neboť zde jsou kořeny jeho bytosti) dokáže spojit mávnutím kouzelného proutku věci a jevy zdánlivě neslučitelné. Ukážeme si to na desetiveršové básni *Zopotam* věnované krásným sobotám. Odehrává se v Mezopotamii, podle tradice v ráji Adama a Evy. Zde jde ovšem o Mezopotamce Jana a Mezopotamku Hanku, tedy

o Srby, kteří si v mezopotamské ložnici hoví nazí na vodní matraci, tedy na „náčiní“ výsostně moderním, na tomto ráji milenců... A ještě k zdánlivě záhadnému názvu – asi byste ho marně hledali i v těch nejpodrobnějších slovnících. Tento rebus vyřešíme srovnáním titulu s podtitulem: *Zopotam – wěnowane rjanym sobotam*. Ano: *zopotam* se shoduje až na dvě hlásky se *sobotam* (v obou případech jde navíc o korelaci znělá-neznělá, z-s, b-p). Ono *zopotam* najdeme i v prvních slovech dvou prvních veršů: *Mezopotamičan, Mezopotamičanka*. A takto jsme se ocitli z biblického ráje ležícího mezi dvěma veletoky najednou na vodní matraci. Ano, Kito kouzlí a kozlí (zde za pomoci živlu, vody). To je ten čtvrtý rozměr jeho poetiky. A ještě něco: v těch deseti krátkých verších je plno lidské radosti vyúsťující do přímo juchajícího závěru s vytečkovaným koncem: *to bě či dyrdejdom, / ně domdyrdej / hej! / (mój jej...)*. Navíc se báseň *Zopotam* originálním způsobem zrcadlově odráží v bezprostředně předcházející *Paradiz-zahrodce*, ne náhodou též bujně, faunovsky rozverně a deseterveršově.

A podíváme se na další kouzlení se slovy. V básni *Wóndy* najdeme: *zahrajach na lěwym křidle / kaž kubanski Castro fidle*. Sousedství ve čtenáři bleskově vyvolá Fidela Castra. Takto bychom mohli pokračovat hodně dlouho, neboť podobných hravostí, nikoli neúčelných hříček, je v Náčiní spousta. Zvolíme si raději jinou cestu, která nám poodhalí roušku Kitovy poetiky. Na trojici příkladů se podíváme na (ne)možnost překladu.

V básni *W měše* (jde nejen o pytel, ale i o vak) je slovní hříčka *guru – kenguru* (klokan): *radšo hač guru / kenguru wšěch*. Kupodivu by se dala vztáhnout i na básníka, který nechce být pro mladé guru, ale je všeobecně známé, že ve svém kroužku (jakémśi vaku) vychoval dost dobrých literátů. Kromě toho je legrační samotná představa básníka jako vačnatce. Báseň není do češtiny přeložitelná, musela by se asi složitě transponovat.

Dobrému překladateli by naopak nedělala větší potíže (i když by také musel zvládnout nějaké ty překladatelské oříšky) báseň *General Bas* – už z názvu vyskočí podvědomé spojení generální bas (německy *Generalbaß*). Oč v tomto případě jde, ukáže úvodních šest veršů: *General Bas, rodženy Baska / z Basela, měješe baskisku mač / kiž bě basnica w baskišćinje / a nošerka baskowki. Jeho nan / bě basist, hraješe bassolo / a basketbul w Baselskim mustwje*.

V básni o deštivé noci *Pada* básník praví: *a wiđžu nulu rosč, / lunu njewiđžu, njeda so wiđžeč*. Toto dvouverší by mohl přeložit téměř každý Čech: a vidím nulu růst, / lunu nevidím, nedá se vidět. Zde blízkost češtiny a srbštiny dovoluje doslovný překlad. V obou jazycích se *nula* obráží zpětně ve slově *luna*, navíc ovšem *luna* v úplíku má tvarem blízko k *nule*.

Trojice příkladů svědčí nejen o jazykové podmíněnosti básnickovy poetiky. V jazyku se totiž odrážejí další jevy. Každé slovo má svoje konotace. Konotací se v moderní lingvistice rozumí doprovodný význam, kterého jazykový výraz (slovo, obrat) nabývá tím, že se užívá převážně v kontextech a situacích. Encyklopedické heslo uvádí jako příklad slovo rakvička, jehož základní význam je malá rakev, ale hodně milovníků cukroví zná rakvičku i jinak. Každé slovo, každý obrat má množinu konotací. Některé souvisejí

s jazykem, nářečím, jiné patří užší skupině lidí stejného povolání, podobného původu, vzdělání, rodinných poměrů, až k osobním zážitkům každého jednotlivce. Jsou tedy konotace běžné, méně běžné a konotace zvláštní. U básníka jsou velmi bohaté i překvapivé. Jestliže se nás ve škole tázali, co tím chtěl básník říci, platí v našem případě spíše, co to slovo říká o básníkovi. Abychom porozuměli básnickovým obrátům, musíme poznat, někdy i dešifrovat, právě jeho konotační pole. Lze to ukázat na skupině příkladů: V básni *Pawoł na nitce wisaše* jsou verše *liškam futur / werbam supinum*. Jedna z básní nese titul *Chwalba duala*, jiná (v próze, *Wunamakanje jednozložkowosće*) je složena pouze z jednoslabičných slov. Z uvedeného je patrné, že celá jedna vrstva konotací je u Kita spjata s jazykovědou, ke které pochopitelně nemá poměr profesionální, ale, řekněme, polyričtý.

Všechny své konotace může znát jen básník. Na čtenáři záleží, nakolik je připraven je poznat a pochopit, nakolik zná básníkův život, jeho záliby a sklony. Překladatel může a měl by požádat autora, aby mu některé konotace odhalil nebo alespoň naznačil. Na druhé straně má moderní poezie (a umění vůbec) úžasnou výhodu. Příjemce může promítnout do textu (obrazu, skladby) své konotace. Vždyť některým se nelze ani ubránit, jiné se v jiném jazykovém, kulturním prostředí přímo nabízejí. Nikdy by ovšem neměl jít očividně proti konotačnímu poli autora.

V určitém okruhu básní je však rámcová konotace autorovi dána. Jde o příležitostné básně, v nichž Kito „vtěluje“ do poetiky jiného autora. Ať už jde o Jana Lajnerta (*Slěbro a sylzy*), Hanze Njepilu (*Hotowe hody*) nebo i takového Jurka (*Tři nowe jurki*). Nemusejí to ovšem být jen spisovatelé a jejich dílo, může jít i o převod malířské poetiky do slovní, jak patrné z titulů a podtitulů: *Improvizacija – K nowym wobrazam Iris Brankačkoweje* a skvělá báseň *Za murjerjom-molerjom – Horstey Bachmannej*. Velezdařilá komplexní „konotačnost“ na literární žánr je typická pro *Častuška-štučki*. I v tom je zakleta virtuozita Kita (nikoli Kitova virtuozita, to by přece neznělo!). A jako může být řeč vázaná i nevázaná, tak je Kito ve své vrcholné sbírce nevázaně vázaný i vázaně nevázaný, smutný i veselý, rád improvizuje, ale i rád promýšlí (až do detailu), některé básně jsou průzračné a samozřejmě jako voda a vzduch, jiné připomínají geologické nebo archeologické vrstvy... Jeho fantazie mnohdy vyšlehnou jako plamen, který svítí, ale i pálí, chová se jako gejzír nebo sopka. Ta žhavá láva, kterou vyvrhuje, je však od samého počátku životodárná, a i ta oblaka popela a prachu dokáže proměnit v oslnivý jas. Aktuálně řečeno, neuzavírá, ale otevírá letový prostor globální poetiky.

Kito má ještě jednu charakteristickou vlastnost: snoubí se v něm *poeta natus* a *poeta doctus* – opět ta dvoudomost! Je celou svou osobností, jakož i celým svým dílem výslovný Středoevropan, přesněji lužický Středoevropan. Myslím, že je tomu už dvanáct let (přesně tolik vznikalo Náčiní), co jsem se porůznu zmiňoval, že by mohl být vážným kandidátem na Nobelovu cenu za literaturu. Třeba si toho konečně příslušné osoby a instituce povšimnou.

Josef Vlášek

Vojtěch Kouba zpravil čtenáře měsíčníku lidové kultury Čech, Moravy a Slezska **Folklor XXI** (2010) 4, s. 15, *O křižácích z Horní Lužice*. Nedotýká se v něm jenom národopisu: „Také podpora srbštiny ze strany České republiky, popřípadě, Polska, není taková, jakou by si tento nejmenší západoslovanský jazyk zasloužil.“

R-I

Jedním z hlavních článků květnového čísla **Pomhaj Bóh** je pojednání **Lubiny Malinkowé Nikolaus Ludwig hrabja von**

Zinzendorf a Serbja. Postava hraběte Zinzendorfa je zajímavá i z pohledu českých dějin. Pocházel z lužické zemanské rodiny Gersdorfů. Narodil se v r. 1700 a v dětství na něj měla velký vliv moudrá a pobožná babička Henrietta Catharina von Gersdorf. Podobně jako ona finančně zajistila tisk lužickosrbštiny překladů ze Svatého písma Michala Frencela i jejich rozdělení po farnostech, tak se vnuk von Zinzendorf celý život zasazoval o rovnost lidí před Bohem. Na svou dobu bylo zcela neslyšitelné, že nedělal rozdíly mezi muži a ženami, že uznával rozličná křesťanská vyznání, a nejen že považoval Němce a Srby za rovnocenné, nýbrž se přímo zasazoval o uchování srbské identity a jazyka. Jeho neobyčejná tolerance se projevila také v r. 1722,

kdy přišla do Lužice velká skupina českých exulantů z Jednoty bratrské. Zinzendorf jim dovolil usídlit se na jeho pozemcích u obce Berthelsdorf, a tak vznikl Ochranov, srbsky Ochranow, německy Herrnhut. O městečku, do kterého se mohl uchýlit každý bez ohledu na vyznání, se rozšířila pověst rychle po Německu i Čechách. Přicházeli sem i Lužičtí Srbové. Mnozí pak po vzoru Ochranovských zakládali ve svých vsích ochranovské skupiny, v nichž četli bibli a modlili se. Neslýchaný zájem o dění v Ochranově vyústil však také v častou kritiku a nepřátelství vůči Ochranovu a sám hrabě Zinzendorf byl roku 1736 vyhnan z Saska. Vrátit se mohl až v r. 1749.

Přibližně v témže čase vytvořil Friedrich Caspar von Gersdorf na svém statku v obci Čichoňa náboženské středisko pro Lužické Srby. Na své náklady zajistil laické kazatele. Později vyslal Zinzendorf z řad ochranovských bratří do Čichoňce jistého Hersena, který se rychle naučil srbsky a dokonce překládal Ochranovská hesla (Hesla Jednoty bratrské) a zpěvy. V roce 1750 vydal srbsky ochranovský zpěvník.

Nástupce zemřelého hraběte von Gersdorf již neměl pro ochranovské hnutí pochopení, a tak přesídlila skupina Lužických Srbů na pozemky u vsi Mały Wjelkow. Brzy se z něj stala samostatná obec podobná té ochranovské, přicházeli sem Srbové a usídlovali se.

Zinzendorf od počátku dbal srbského charakteru obce. Po smrti svého zastávce však Srbové žel zapomněli na jeho rady a Mały Wjelkow postupně ztratil svůj srbský ráz. Nicméně z něho a z Ochranova vzešlo pro ně mnoho dobrého. Skrze Jednotu bratrskou začal vesnický lid číst knihy v srbsčině, mnozí se právě přitom učili čtení. Zažili ideály rovnosti a bratrství. Ota Wićaz

k tomu říká: „Je zcela jisté, že bez náboženského hnutí by v našem lidu nevzniklo žádné hnutí národní a nevznikla by ani samostatná literatura. Z kroužků probuzených Srbů vyšli naši první vlastenci. Ochranovská Jednota bratrská byla studnicí největšího pozhánání pro náš národ. My Srbové musíme být Jednotě věčně vděční.“

HH

V týdeníku Zbožní a bezbožní 16. května od 21.10 h vysílal **Český rozhlas 6** bezmála půlhodinový rozhovor redaktora Jakuba Šišky s učitelem katolické theologické fakulty UK **Josefem Bartoněm** na námět religiosity Lužických Srbů. Posluchačům se dostalo poučení např. o moravské a bennonovské misii, Husově přivrženci Mikuláši z Drážďan, likvidátoru dolnosrbských knih kurfiřtu Fridrichu Vilémovi, stycích Marijiny Hwězdy s cisterciáckami v Předklášteří u Tišnova a současném počtu srbských duchovních (16 katolických, 5 evangelických). Dodatečné přehrání umožňuje www.rozhlas.cz/radionaprani.

R-1

Už druhý rok za sebou podnikl Sulšečan **Pětr Bržzan** děkovnou pouť k pražskému Jezulátku. V týdeníku Katolski posoľ (č. 23, s. 174) vylíčil svůj náročný pochod přes Budyšin, Varnsdorf (kde v letech 1945-49 studoval na srbském gymnasiu), Českou Lípu a Mělník. Nadpis *Njewečakowane zetkanje na Karlowym mosce* odkazuje k 16. květnu, kdy se poutník setkal s arcibiskupem Dominikem Dukou, který ho poprosil, aby vyřídil Srbům jeho pozdrav.

R-1

ROZHOVOR

Rozhovor s **Jurijem Kochem** jsme pořídili u příležitosti nedávno vydaného překladu jeho povídkové reportáže *Modrá vrána* a autovra vystoupení na letošním veletrhu Svět knihy, kam si nestora lužickosrbské prózy přišlo poslechnout na šedesát diváků. Otázky jsme J. Kochovi zaslali mailem, a třebaže na ně elektronicky také odpověděl, definitivní tečku za nimi pronesl až na zahradě restaurace Vozovna v pražské Stromovce. Jelikož J. Koch (na snímku Luciana Papaziana s L. Novosadem a R. Čermákem po stranách) rozumí česky a tazatelé zase lužickosrbsky, ponechali jsme jazykově rozhovor tak, jak byl veden:

Čeští politici začali vážně uvažovat o prolomení těžebních limitů a znovuzavedení těžby nejen uhlí, ale např. také uranu. Vy máte zkušenosti s vytěžováním krajiny – jak takový zásah do krajiny v jedenadvacátém století podle vás ovlivňuje občanský a regionální život v zasažených oblastech?

Wudobywanje wuhla we Łužicy – a nětko po wšěm zdaću bórže tež kópra pola Gródkka – je dosć problematiska nalěžnosť, dokeľž ludźi do konfliktow honi. Na jednej stronje – tak argumentuje wuhlowy koncer Vattenfall (šwedski) – přinjese wuhlo wjace hač 6 000 ludžom wšědny chľěb a wěsty niwow materielneho derjeměća. Na druhej stronje – tak argumentuja škitarjo přirody – je z dobywanjom podzemskich pokładow zwjazane ničenje přirody (křescenjo mjez nimi praja ničenje božeje stwórbu). Dobywanje kópra pola Gródkka njebudže najskerje telko přirody zničic kaž wuhlowa industrija, dokelž budžeja so procesy pod zemju wotměwac. Brunica jako fosilny nošer energije pak je dawno hižo zhubiła charakter ludžaceho wozbožerja a pomocnika, dokelž je w našim technisce daloko wuwitym času možno, solarnu energiju město fosilneje wužic. Słóncu sćełe wšědnje 15 000 króc wjace energije na swět, hač může čłowjestwo přetrjebać. A to wšo gratis! Problem wobsteji we tym, zo by w tym padže brunicowa industrija swoje njesměrne diwidendy zhubiła. Ze swojim profitom zamóže

jednorych ludźi z propagandu a demagogiju zamucic a kreatiwnych technicarjow a inženjerow wobtykać, na přikład jich patenty wotkupic a do tresorow zamknyć, zo bychy zabyte byli.

Vloni jsme slavili dvacet let výročí pádu komunistického režimu ve střední Evropě. Dorostla nová generace, narozená a odrostlá ve svobodných poměrech. Jaké myslíte, že je její vnímání pojmu svoboda, pravda a vlast? Ptám se samozřejmě též v narážce na volební výsledky v Maďarsku, z nichž plyne, že u mladých se tam velké oblibě těší neonacisté.

Młódzina da so wodzić. Na jeje etiske a politiske myslenje ma wulki wliw socialny wobswět, w kotrymž wotrosće. Tón dyrbi być tajki, zo ma młódzina začišč sprawnosće a runoprawosće. Hdyž rostu socialne njerunosće, so wjele młodych ludźi wot demagogow zawjesć da. Tež Serb rozsudzi so po swojich socialnych zajimach (znajmjenša parcielnje). Motiwacije su wšelake. Tež Serb, kaž jeho němski susod, je w přenim rjedže socialnje motiwowane stworjenje, hakle w druhim rjedže narodnje. Bohužel budže so tajki čłowjek, hdyž pónđe wo zasužbu wšědneho chľěba, rozsudzić, na přikład we Bayerskej abo druhdže swoje žiwjenje zarjadować, zanjehajo při tym swoje serbske narodne zajimy. Serbja su po swojim staćanstwje Němcy a móža so ze swojimi w Němcach nahromadženymi pjenjezami zaso domoj wrócić.

A štož němsko-serbske konflikty nastupa, to su stare myslenja majoritow napřećo minoritam. W Delnjej Łužicy wobsteji jedna wěsta normalita napřećo Serbam. W powójskim času su tute rozestajenja napřećo Serbam byli kontrowerzniše, hač džensa. Jako přikład: Před krótkim smy měli w Žyłowje rozhłosowy koncert serbskeje hudźby z ryzy serbskim charakterom. Před połnej žurlo připošucharjow. Z wulkej akceptancu. We pólstatych lětach zašeho lětstotka na přikład by tajki charakter zjawneho zarjadowanja k protestam wjedł. We tym nastupanju je so zjawna atmosfera pozitiwnje wuwila. To ale njewoznamjenja, zo tam a sem tež chětro hlupě nadpady na Serbow we němskich publikacijach steja, kaž na přikład we měščanskim magacinje (Herman), we kotrymž awtor pod pseudonymom piše, zo je škoda, Serbow podpěrować.

V letech 1990–1991 jste byl místopředsedou Domowiny. Jak vzpomínáte na popřevratové období, kdy Domowina přestala fungovat jako socialistická organizace a stalo se z ní právně v podstatě obyčejné občanské sdružení? A jak se proměnilo fungování Domowiny za těch dvacet let?

Domowina je so 1912 založila jako třěšny zwjazk serbskich towarstwow, jako škitarka narodnych, rěčnych a kulturnych prawow Serbow. Z jeje 7 000 člonami (po nimale 100 lět eksistencij, po fašistiskim zakazu 1937, po znowazažowanju po wójnje) wobhladuje so wona dale jako rěčnica a zastupowarka Serbow. To so wšelakim politiskim mocam w Němskej njelubi. Po romskim přikładze divide et impera chcedža ju přestrukturować na regionalny „verein“. Wšě reformy, kotrež su po wěstym času načasne, dyrbja tajki strach zakalkulować. We času politiskeho přewrota we Němskej su so wotměwali dramatiska procesy, we kotrychž je šlo wo eksistencu serbskeje narodnosće. Domowina je byla nimale jenička reprezentatiwna politiska organizacija. Jeje wobnowjenje je dało kontrahentow na so prasnyč. Při tym ale njech sej kóždy wuwědomi, zo su so tež cí, kotřiž su so za čas socializma za Serbow angažowali, dyrbjeli w nowym času sobu wzać. Do nich su tež slušeli aktiwni komunisća. A diskrimicija tych, kotřiž su so za čas NDR za Serbow zasadžowali, by byla nowa politiska njesprawnosć. We tutym konflikće my de facto džensa hišće stejimy.

W léce 1991 su so mało ludži za tajke funkcie zajimowali. Z wěšteje požadosće, we tej situaci pomhać, sym so zwólniwy wuprajil, funkciju městopředsydy wukonjeć, hačrunjež njeje tajke džělo za mnje přenjořadne. Ja sym publicist, spisowacel a žadyn funkcionar. Moje najsylniše dramatiska dopomnjenki z toho času su juristiske wojowanja a čahanja wo eksistencu serbskeje čišćernje z dolhej tradiciji.

Co se stalo s lužickosrbskou literaturou? Jak je možné, že po sjednocení Německa vyprodukovala z mladých jen dva plnohodnotné hráče, Lubinu Hajduk-Veljkovićovou a Tima Meškanku? Myslíte, že je pravda, že některým žánrům – románu, novele – se přirozeně lépe dařilo v područí socialis-

tického realismu, který diktoval strukturu a často i téma díla, a že svoboda, více životních příležitostí, zrychlení doby, přesun mladých k novým médiím a kdoví co ještě vytrhly srbské písemnictví ze soustředění a představují další, ještě těžko popsatelný mezník v jeho historii? Jaké jsou podle vás vyhlídky srbské literatury?

Widžu wjace nadźijepolnych literarnych talentow hač wy: na př. Madlenku Šoćić, Pětra Thiemana, Jěwu-Marju Čornakec... Njezabudźće: My smy mały (jara mały) ludžik. W poměrje k małkosći mamy přeco hišće wjele literatow. Wšelake talenty so we lyrice pokazaja, na polu prozy widžu deficit. To najskerje tež na tym zaleži, zo so přemało na zetkanjach literatow wo estetiskorjemjeslniskich prašenjach prozoweho wuměłstwa rěči a rozmysluje. Ja nimam žanu mysličku k tomu. Moje informacije su jara parcielne a subjektivne.

Wyše toho njejsym sej w socialistiskim času ženje! dať wot někoho diktować strukturu a temy swojich knihow a tekstow, tež, hdyž su wotblyšćowali poměry časa, w kotrymž sym žiwy był, tež, hdyž su wotblyšćowali poměry časa, w kotrymž sym žiwy był. A njekritiski ja tež tehdom był njejsym. Što je socialistiski realizm? Wšitcy rěča wo socialistiskim realizmje a nchtó njewě prajić kak wón wupada. Ja džensa pišu kaž tehdy. Tehdy kaž džensa su politikarjo na tym zajimowani, zo wopisuja so pozitivne stronki žiwjenja a tych towaršnostnych procesow, kotrež su wot tych samych politikarjow wodžene.

A co lužickosrbská publicistika? Mám dojem, že ta je mezi mladými, alespoň v tištěných médiích – na webu ještě ne, docela mrtva. Dá se s ní ještě počítat? Vždyť ve dvacátém století to byl podstatný impuls srbského národního života.

Eletroniske a čišćane serbske medije so wo młodych přijimarjow prócuja: Młodžinska příloha w Serbskich nowinach, Płomjo/Płomje, Satkula w rozhłosu MDR, Bubak w rozhłosu RBB... Němski (europski) medialny poskitk je jara wulki a konkurencja za Serbow njeprěwinjomna. Na druhej stronje widžu pak tež pola młodžiny dwělomnu přichilnosć k zabawje: So smjeć, wšojedne z kim a přez čo!

Vloni jste po prozatím nejdelší proluce vydal novou rozsáhlou prózu *Na koncu dnja* a vrátil jste se k žánru sobě vlastnímu, novele. Budeme na další čekat stejně dlouho, či něco chystáte? Čas od času bylo lze slyšet, že připravujete román, jak to vypadá s ním? A jak s vaším deníkem?

Kóždy literarny projekt wupyta sej swój žanr. Wo swojim romanje wam rjeknu wjace, hdyž změju jón dopisany. To pak budže hišće trać. Lětsa we nazymje wuńdže hišće kniha *Pohlady dozady*, podtitul je *Dopomnjeća na wažne zažne časy*.

Z „dženika“ móžeće bórže něšto čitać we wobrazowej knize wo „přerytej Łužicy“ Ludoweho nakładnistwa (fota Jürgen Maćij), jeli njebudže brizantnosć faktologije storčić na znapřečiwjenja.

Lukáš Novosad, Radek Čermák

Dne 8. června oslavil 85. narozeniny čestný člen SPL pan **Jozef Mach** Kralup. Alespoň krátce chci přiblížit neobyčejně přímého a čestného člověka, se kterým se několik let znám. Všechnu práci, ke které se kdy dostal, prováděl důkladně a poctivě. Dokázal se přiblížit lidem, kteří se ocitli v nesnázích a pomoci jim. Na srdci mu vždy ležel a leží osud našeho světa, sleduje zprávy týkající se politiky, ekologie, zdravotnictví a dalších oblastí. Dotýká se jej strádání a utrpení lidí na světě, v rámci svých možností pomohl například finančním příspěvkem. Vypráví poutavě množství vzpomínek, často neuvěřitelných zážitků. V Lužici i zde má hodně přátel, kteří ho mají rádi a v dobrém na něho vzpomínají. Pane

Machu, rád bych napsal mnohem víc, ale vím, že byste se zlobil, že chválu a pozornost veřejnosti nemáte rád. Posílám krásné blahopřání do útulného domku pod stání v Kralupech!

Miloš Malec

Ve školním roce 2009/2010 studuje na pražské FF UK obor čeština pro cizince **Sylvia Berensmeier**. Prozradila nám o sobě, že pochází z hornolužické katolické obce Bačov. V obci je farní kostel, odkud o velikonoční neděli vyraží místní křižáci do Radworu a kam naopak přijíždějí jezdci radworští.

Lužickosrbská studentka má dva starší bratry – oba zůstali na Lužici, jsou živnostníky, založili rodiny a účastní se velikonočních jízd. Sylviina matka si po smrti svého manžela našla německého přítele, který se naučil základy horní lužické srbštiny.

Sylvia chodila do 1. až 4. třídy základní školy a do 5. až 7. třídy střední školy v Chrósčicích. Poté 5 let navštěvovala budyšínské Srbské gymnasium. Po maturitě obdržela české státní stipendium pro pobyt krajanů v České republice. Sama se mohla rozhodnout, zda bude jedno- nebo dvousemestrální. Stejně stipendium dostala Judith Wjenkec a usilují o ně další dva lužickosrbští hoši. Takže je

šance, že Česká republika bude v nejbližší době opět obohacena přítomností dalších Srbů.

Sylvia se v současné době poohlíží ještě po nějakém jiném stipendiu – chtěla by totiž i v příštím roce studovat v Praze. Na otázku o budoucnosti lužickosrbského národa odpovídá: „Serbja bëchu, su a budu.“

Jindřich Hoření

povídky

O vzniku Świeradowa

Henryk Szoka

Svahy Jizerských hor pokrývaly odedávna husté smrkové lesy. Kde začínaly a kde byl jich konec, nevěděl nikdo, stejně jako nikdo nepronikl do jejich tajemné hloubi. Hory stály na stráži, hrozné a mlčící. Mezi nimi jevila se vysoká hora zvaná Volová nebo Telcová. Zde, na jejím vrcholu, mezi krásnokvětými rostlinami, našli své sídlo staří bozi, co od věků sídlili po svatých hájích a jež císař Jindřich Ptáčník vyvracel, nakazuje Srbům zřici se jazyčských bludů a přijmouti pravou víru.

Srbové se však nechtěli vzdát národní svébytnosti a boha, jež byl přijal podobu lva zdvihaného člověkem a jmenoval se Lvinec. Onen bůh, zaposlouchán v závan dávných věků, stával kdysi vprostřed horských obětí, kde mezi travou do kolen a kluzkým kamením srážely se ozvěny modliteb k němu vznášených s žertevnými dýmy na jeho počest.

*

Byla koupadelná noc plná modliteb a zpěvů, kdy lidé těšice se, ctili bohy zábavou a rozpálenými ohni, jež zaháněly noční temnoty. Děvice se zdobily měsíčky a sedmikráskami, aby si slunovratové sobotky užily co nejlépe. Jedlo se, pilo, tančilo a zpívaly se písně pradědů.

Vtom záutočil císař se svými vojíny. Slavící Srby pobil do jednoho a s oltáře uchváceného Lvince vrhl do Sprévy. – Zhyň! A jestli vstaneš, povím, že ti ďábel pomáhá! – prohodil výsměšně.

Ledva skončil, strhl se prudký víchř a v dále černé noci třesklý blesk a shora, z oblaků, prorazil víchřným šumem jakýsi zlověstný křik. Světlna se strašně změnila, když čísi divé postavy jaly se bloumati mezi povražděnými Srby a z pralesní zeleně počala číhati strašlivá očiska za jekotu, vzdychání, pískotu, skřípání a zdálo se, že všechny děsy se spřáhly, aby vystrašily opovázlivce, již vtrhli na území Lvincovy svatyně.

Němci stáli jako zkamenělí. Vlasy se jim ježily a zuby drkaly strachem.

Císař stál nad říčním proudem, jsa zamyšlen a zmitán všelikými pocity. – Vaše milosti! – ozval se purkrabí Roger, jeho rytířský důvěrník. – Na mou duši, to nejde! Ten bůzek tupí našeho Boha. Co s tím?

Opíraje čelo o dlaň, císař chvíli dumal. Nakonec zvedl hlavu a řekl: Co je mi po hlasech, znameních a věštěbách? Jiná strašná myšlenka mi nedává pokoje. Myslím, že všechny pohanské Slovany je třeba zničit, aby nesili hříšného učení. Aby se nerouhali.

Čím méně Slovanů v této zemi, tím rychleji se tu vzduch – dodal jízlivě Roger.

Když nad borem svítalo a první zlaté nitky slunce se protlačily houštinou, Němci odjeli. Na opuštěné mýtině se jen tu a tam plazily zbytky dýmu ze sobotkových ohňů a v bylinami provoněné trávě ležela těla povražděných.

*

Léta mýjela a Srbů bylo čím dál tím méně. Hynuli v krvavých bojích, co se přihnaly na Slezsko a Lužici. Vlastními životy vykupovali svobodu rodné země, a když nastoupily pokojné časy, znovu vytáhli z řeky sošku Lvince a tajně ji přenesli do okolí

Mirska. Postavili ji v chrámě zbudovaném na štítě hory, nazvané Telcovou či Volovou.

Ve Lvincově koutině se usadily dvě kněžky: stará Zbyslava a Silinia, černovlasá, černoooká, silná, nelekající se žádného čtveráctví. Už jako dítě si zamilovala rytířskou zábavu i trud. Rozhodla se však změnit a přišla ke Lvinci.

Byl teplý a slunečný podzimní den, když Silinia vyšla z chrámu, míříc do lesa. Tu se rozlehl šum a jakýsi stín mihl se nad kněžčinou hlavou. Olbřímí pták sletěl jako střela na prchajícího zajíce, jež tu byl přebíhal, a unesl ho v pařátech do povětří.

Spatřivši ptáka, Silinia strnula. – Ore! Nějaké znamení... – proběhlo jí hlavou.

Od trápivého nepokoje však žrečku odvedl nezvyklý pohled na blízkou osadu mezi hradbou lesa a rolemi. Za ní se vynořil průvod jezdců a pěších. Již zdáli poznala nenáviděné německé zbroje. Rychle se vrátila ke svatyni, do níž vpadla křičíc: Němci páli osadu! Zase přišli pro našeho Lvince!

Potom, chopivši se toulce a šípů, vyběhla před koutinu, za ní Zbyslava. – To se ti nepodaří – pravila tiše, kladouc jí ruku na rameno. – Není v tvé moci...

Jděte, musíme Lvince schovati, aby ho Němci nenašli. – V tu chvíli k Silinii dolehl jakýsi šelest a za okamžik užřela hošíka kvačícího ku chrámu. Chlapec doběhl ke kněžkám a s výkřikem padl na zem: Němci páli osadu! Půjdou ke svatyni, chtějí sebrat Lvince, náš poklad nejmilejší!

Vzdálenou ozvěnou dolehl břinkot zbraní a lidské hlasy. Stezkou se blížili Němci. – Půjdeme spolu do hvozdu – křikla Silinia – Lvince vezmeme s sebou!

Jarek chvíli váhal, nevěda co dělati. Nakonec vykročil zvolna za svou paní. Jen na okamžik se zastavil. Něco ho přimělo, aby ještě jednou shlédl na osadu, uče se nenávisť k nájezdníkům.

Žrečky s Lvincem na ramenou unikaly do pralesa. Hoch za nimi. Hustý lesní porost je ukryl ve svém tajemném stínu.

*

Srbové ustupující pod náparem Němců se nepoddali a svého bůžka Lvince, který se mezitím stal symbolem jejich boje o přežití, vztyčili v hloubi pralesa na Kamenné hoře. Za podstavec mu sloužil šedý kámen ohromné velikosti a řeka Hvizda mu šuměla. Tehdy začalo pod skalou tryskati zřídlo přinášející zdraví a obnovující síly. Pověst o něm se rozešla po okolí, a tak se voda z něho co „záračná“, léčivá, vozila s velkou úctou až za Lužickou Nisu. Při svatyni též začala povstávat nová osada poutníků, kterou nazváno Lvincem. V koutině mu nadále sloužily obě kněžky: Zbyslava a Silinia.

*

Po nějaký čas byl klid. Myslili už Srbi, že je císař nechá, když jistého dne přiřítel se do osady jezdec na zpěněném koni: Němci jdou! – zvolal. – Táhnou s velkou silou porazit našeho boha!

Skrbimír, nejstarší rodu, rozhlédnuv se po shromážděných, stočil zrak ke vratům chrámu, na jehož nádvoří stál na skále Lvinec, jež se blyštil od planoucího ohně a v jehož obličejí se ukázal mihotavý, třpytivý paprsek. – Co teď? – zašeptal.

Zavládlo hluboké ticho. Přítomní se zatajeným dechem očekávali slova, jež měla býti pro ně výrokem.

Přistoupila Silinia. – Jdou pro mou smrt... – řekla tiše. –

Našemu bohu nadchází konečná zhouba – dodala jíhavým šep-tem. – Utíkejte!

Nový císař Otto I. Srbům nepřeje – ozval se Volodar, starý vo-ják známý svou zmužilostí a chytrostí.

Dosti! – přerušil ho Skrbimír – Lvinec není tvým bohem...? Nuže odpusť si jalové plkání. Budeme se brániti!

Silinia se hrdě napřímila, hněvivě stáhla brvy, oči jí zahořely a vzavši sekyru, pravila: Tedy i já budu sdíletí váš osud!

Není třeba! – vzkřikl Skrbimír – tys kněžkou našeho Lvince. Oň se starej! Já stár, siv, dědem tvým bych mohl býti. Hle, klečím u tvých nohou a prosím: neopouštěj Lvince, v tobě jest naše nadě-je, štěstí a pokoj této země!

Silinia mu položila dlaně na ramena. – Chtěla bych vám pomo-ci v boji, leč vidím, že jest mi odejítí se Lvincem do hor – pravila pomalu. – Vám zůstane náš posvátný pramen, jenž občerství zna-vené a vyléčí choré.

Mladá žřečka počala sbíratí věci a vázati z nich nevelký ces-tovní uzlík. Když měla vše připraveno, zamýšlena usedla. Kolem panoval klid, jen čas od času přerušovaný šelestem kapek spadají-cích ze stromů nasáklých jesenním vlhkem.

Hanba mi – zašeptala posléze – měla bych se stydětí za svůj útěk! I lidu jest mi líto, jež dnes opouštím, bych Lvinci sloužila.

V tu ránu k ní ozvěna donesla lidské hlasy a koňské ržání. Zároveň však uslyšela jakýsi šepot plynoucí od Lvincovy strany. Podívala se jeho směrem. Podivně se blýskal a jakoby ožil.

Poslouchej mě – dolehlo k ní – to zřídlo zázračným zůstane. Poněvadž přijde doba, kdy choroby a vady sem přivedou lidi. A najdou také jiné zdroje, jež nyní hluboko v horské zemi spočí-vají.

Div – vyšeptala vzrušeně Silinia a oněměla.

Vetčas pokojný a slabě šplouchavý pramen vzkypěl a zaševlel: Ke mně, ke mně budou lidé přijíždětí pro zdraví. Já budu dobrodíní, které Lvinec daruje lidem. Lidem přemnohým.

Jak mám vyzvědětí cestu, kterou nám bude jítí? – zeptala se rozčilená Silinia.

Toho všeho ti nemusím pravít. Sama dospěješ tam, kde tě za-chovám ve svém podzemním království, v černé proláklině mezi skalinami.

Rozhostilo se ticho. Silinia přejížděla zrakem po koutině. Náhle vyskočila a zakřičela: Co ode mne chceš?

Abys zůstala se mnou. Slíbilas. Zůstaneš-li, obdařím tě velikou mocí.

Slíbila jsem býti žřečkou, to je pravda, ale za lesk vlády či od-měny neobětují štěstí mladého života!

Seděla s odvrácenou hlavou. Pak rázem vstala a těžce vykročila ku Lvinci. Když dostoupila, tiše promluvila: Budiž. Učiním, čeho si žádáš. Půjdu s tebou do toho živoření bez návratu mezi lidi.

Myslím, že budeme žítí věčně...

Po chvíli, spolu se soškou, vyšla k chrámové bráně. Ten oka-mžik ji z děvčete změnil v dospělou ženu.

Čas se nachyloval. Z ticha a nehybnosti boru počaly vystupova-ti lidské postavy podobající se tajemným přízrakům. Tiše se blížili k osadě, soudíce, že obyvatele zaskočí. Naráz hromově zaburáče-lo: Bij Němce!

Boj se vedl za mdlého světla měsíce, jenž louku pokrýval stříb-rem. Do nebe se nesly výkřiky hrůzy a vzteku.

Skrbimír, obklopen několika Němci, rozdával rány napravo na-levo. Náhle ucítil úder do hlavy a v omrácení zavravoral. Avšak nepadl. Setřel krev s obličejem, rozhlédl se a zamručel: Tak už mě dojistá smrt nemine. – A znovu se vrhl do bitvy.

Jakýsi Němec vřískl, rozpažil ruce a upadl. V zádech mu tkvěl opěřený šíp.

Volodar se zaklonil a mocným ramenním vrhem vyslal oštěp ve směru nabíhajícího velikána. Bylo vidět, jak dřevce zasáhlo, při-

pichujíc nepřítele k zemi. Srbové běželi dlouhými skoky na kraj lesa, aby se tam seřadili k obraně.

Zbraně se zaleskly ve víru nové potyčky. Vřískot a břinkot se roznášel po horách.

Skrbimír stál bokem, hledě na vřavu těl. Náhle uzřel Rogera. Trhl jím hněv a srdce se rozezlilo vzpomínkou na dávná koupadla, kdy bylo v Srbích povražďeno tolik žen a dětí. Z prsou se mu vy-dral křik: Purkrabí, zhyneš, bídný pse!

Sražené meče zachřestily. Němec byl rychlý, leč Skrbimír neu-stupoval. Na chvíli znehybněli, patříce na sebe s nenávisť. Roger se prohnul a Skrbimír skřiviv námahou tvář, odskočil. Protivník však hodlal dosíci svého a zaútočil celým tělem – nabodávaje se na Skrbimírův meč. Ucítil, kterak se mu rozvírají prsty a ze str-nulé ruky vypadá meč. Zakymácel se a zhroutil tváří do trávy.

Skrbimír pohlédl na válčící kupu těl. Srbi padali pod hustými ranami nepřátel a koutina zaplála jasným ohněm.

Obrátiv se válečník uzřel, jak se u jejich vrat zjevila Zbyslava a k jeho uším dolehl chrabří a hlasitý zpěv:

*O, Lvinče náš,
náš bože smělý!
Provázej do boje
své Milčany!
Ať Němci,
co kraj napadají,
hned záměřů
svých zanechají.*

Císař nemohl od pějící žřečky odtrhnouti oči. – Čubka! – zařval náhle. – Zabte ji!

Nikdo se nehýbal.

Císaři se před očima rudě zajiskřilo. – Její píseň – pomyslíl – jest hučícím vodopádem vítězství. Steskem po svobodném životě v těchto horách uprostřed luk a ohromných smrčín.

Děvka! – zahuboval. – Já tu její píseň skončím!

Sáhl pro oštěp a mrštil jím po kněžce. Zbraň proklávši tělo, při-bila je k hořící bráně koutiny.

Kamenolom v Izerských Garbech, k nimž se víže legenda o ukrytí zlaté soš-ky boha Flinse. Snímek Karla Nádeníka. Srovnej http://pl.wikipedia.org/wiki/Izerskie_Garby.

Když se nad polanou rozestřelo ticho, Němci se vzpamatovali. Neživá žřečka zachránila zbylé srbské bojovníky před smrtí.

*

Silinii se rázem zdálo, jakoby štěstí uletělo v dalekou pralesní tišinu, a hle, před ní leží mlhavá třaslavá budoucnost, neznámo, dobrá-li či zlá.

Rozbřeskovalo se. Země ozářená probouzejícím se dnem mlčela, jakoby se podivovala řadám lesních stromů vyrostlých na živných balvanech. Na planině trčely zbytky svatyně boha

Lvince, po němž nebylo více slechu. Tajemství jeho pobytu si vzala do hrobu Silinia.

Avšak jeho památka nezahynula. Trvala dlouhá staletí. Lidé o něm rozprávěli příběhy a zvětčovali ho v bájích. I Němci, v potomním čase rozšíření na tomto piastovském území, jej zachovali – třeba v porušené podobě – v názvu lázní, které se z osady Lvince změnilly na Vlinc, poté na Flinz, aby se konečně staly Flinsbergem. Shodně s předpovědí dřevních Srbů je dnes Świeradów místem, kde jsou léčivé prameny dobrodiním pro mnoho lidí.

Z vojvodského zpravodaje *Karkonosze*, č. 12, Jelenia Góra 1985, s. 36–39, přeložil **Richard Bígl**.

Ruský pacient

Jurij Koch

Jurij Wrobl seděl na zahradě a obhlížel svůj majetek, 3000 čtverečních metrů velkou, tedy třicetkrát sto, na kraji města ležící usedlost, jejíž různé části ještě stále svědčily o tom, že tu kdysi bývalo zahradnictví, třeba túje, které za tu dobu narostly do deseti metrů. Zasadil je první majitel a pak je i stříhal, někdy až nahoru k vrcholu, a z větví pletl pohřební věnce. Lidé vzpomínají, že na nich starý Grüning vydělal víc peněz než na jahodách a rajčatech, které nechtěly v písčité půdě růst. A pak upletli samotnému Grüningovi věnec z haluzí těch jeho rychle rostoucích stromů. Jurij Wrobl si přečetl v novinách, že je na prodej nemovitost, bez velkých okolků ji od Grüningovy vdovy koupil, nastěhoval se tam se svou mladou ženou a ze zahradnictví udělal zahradu. Děti byly už z domu, kluk, strojní inženýr, stavěl pro firmu nedaleko Berlína zeppelinů, dcera vystudovala hudební vědu a připravovala v městském divadle inscenace oper a operet. Žena musela ještě rok vydržet na sociálním úřadě, kde se starala o nejhorší případy chudoby a bídy, on sám byl druhým rokem v důchodu. Jako bývalý učitel biologie a tělocviku pobíral pěknou penzi. Z prvních peněz si koupil obširný pětidílný ornitologický slovník s více než tisíci kreslenými obrázky ptáků z celého světa. Jako učitel biologie mu samotnému vadilo, že o ptácích tak málo ví. Pletl jména druhů, zatímco nebiologové znali německé, lužickosrbské i latinské názvy. Na jednorocním doplňkovém studiu v Moskvě ho jeho ruští spolužáci často zahabovali, nejen že znali více slok německých lidových písniček, ale dokonce uměli německy pojmenovat více ptáků než on. Tuto mezeru si chtěl postupně jako důchodce doplnit čtením knih a pozorováním přírody. Bral to jako trénink paměti proti hrozící senilitě. Ještě před chvílí pozoroval barevného strakapouda na staré švestce ve své zahradě, jak kloval do přinesené šišky, až z ní odletovaly šupiny, a jak se šiška pod jeho nožkami rozpadla... Potom Wrobl usnul v hlubokém křesle.

Vzbudil ho telefon, který ležel vedle něho v trávě. V sluchátku se ozval ženský hlas. Wroblovi trvalo dvě vteřiny, než si uvědomil, že hlas mluví rusky.

„*Juročka!*“ zakřičela žena. „Nevzpomínáš si na mě? Ljudmila! Mívala jsem takový zapletený cop.“

„Ach ano!“ řekl Wrobl, přestože si jen matně vybavil vzpomínku, jak jde po louce nedaleko od Moskvy vedle nějaké Ljuby nebo Ljudmily, oba jsou bosí a ostatní studenti biologie určují druhy trav a odlétajících ptáků.

„Ljudmilo! To je nečekaný telefonát! Ale jak...“

„Rozumím ti, Juro! Neměj mi za zlé, prosím, že jsem se doptala na tvou adresu... Nebylo to lehké... Haló!“

„Slyším tě. Povídej dál. To je milé překvapení... Po tolika letech.“

Wrobl se snažil rozpomenout si na ženu, se kterou hovořil, ale obličej, nyní už orámovaný světlými vlasy, zůstával matný a bez

kontur. A někde hluboko v podvědomí se vrtěly pochyby, jestli si z něho nějaká cizí Ruska nedělá bláznů.

„Ach, Juro!“ řekla Ljudmila, hluboce vzdychla a odmlčela se.

„Haló!“ Wroblovi se zdálo, že žena v dalekém Rusku pláče. „Odkud voláš?“

Teprve za chvíli mu žena slabým hlasem odpověděla: „Z Kostromy. Na Volze. To je provinční město. – Juro, jak se ti vede?“

„Ach, dobře, odpověděl Wrobl. „Sedím na zahradě a pozoruji ptáčky...“

„Ptáčky!“ řekla Ljudmila. „To byla tvoje slabost.“

Teď už Wrobl věděl, že ho Ljudmila opravdu zná. Najednou jako by se v jeho paměti zapnul ten správný program, dostala žena kulatý, typicky ruský, obličej. Nyní už ležely vlasy spletené v copu nad ušima. A dokonce viděl smějící se ústa, ta jasně červená ústa. A jestli si Wrobl dobře pamatoval, tak se pokoušel Ljudmilu na louce za Moskvou něžně obejmout, ale ona ho ještě něžněji odehnala.

„Dej mi tvé číslo, Ljudmilo! Hned ti zavolám zpět.“

Wrobl sáhl po novinách, na kterých seděl a napsal si na okraj číslo, které mu Ljudmila nadiktovala. Naléhavě ho prosila, aby jí v každém případě zavolal nazpět, že jestli to půjde, tak hned, že jde o každou hodinu.

„Hned. Můžeš se na mě spolehnout,“ řekl.

Ještě jednou se Wrobl vrátil v myšlenkách do studentských let strávených v Moskvě, ale naléhavost a spěch ho v nich rušily. Vytočil číslo, které si napsal na okraj novin, jenže už po prvních cifrách mu tón oznámil, že vyžaduje předvolbu města Kostroma, které mu Ljudmila neřekla. Zavolal na informace a za nějakých 20 minut se dozvěděl, jak se do Kostromy dovolat.

Wrobl se zaradoval, když opět uslyšel Ljudmilin hlas. „Můj muž,“ řekla Ljudmila, „jde o mého muže. Jsme spolu víc jak dvacet let. Je nemocný, velmi nemocný... jestli se nepodaří najít pomoc, zemře...“ Potom zmlkla.

Wrobl slyšel, jak Ljudmila rychle dýchá. Styděla se. Nyní se vlastně ukázalo, že po telefonu prosí o pomoc. A že proto vypátrala ve své paměti starého známého v Německu, na kterého si víc jak třicet let ani nevzpomněla.

„Mluv dál!“ řekl Wrobl.

Ljudmila mluvila větu od věty stále rychleji, jako kdyby chtěla v krátkém čase sdělit co nejvíce informací, že ji musel Wrobl vyzvat, aby zpomalila, přece jen jeho ruština za ty roky utrpěla. Její muž byl, jmenuje se Viktor, pilot u Aeroflotu, ale ne vojenský, ale docela normální pilot, který lítal hlavně na lince Moskva – Ulánbátar, což nebyla linka přímo nejatraktivnější. Potom onemocněl, prostata, musel se nechat operovat a anestezioložka mu zruinovala srdce špatně nadávkovanou narkózou, což nemocnice samozřejmě popírá, ale oni vědí, že vinou anestezioložky má Viktor teď slabé srdce, které po operaci sláblo každým měsícem. A nyní je tak slabé, řekla Ljudmila, že její muž zemře, jestli nedostane co nejdříve... Ljudmila řekla, že se stydí, ale jsou v takové nouzi, že hanbu překonali. Prý ať Jura promine...

„Jak můžu pomoci?“ zavolal Jura do telefonu, poněvadž se na okamžik zdálo, že se spojení přerušilo.

„Viktor potřebuje stimulátor, poháněč srdce, Schrittmacher“, řekla.

„A v Rusku takový neseženeš...?“

„To ano,“ odpověděla Ljudmila, „Ale nezaplatíme ho. To bychom na to museli mít pět šest tisíc dolarů. Tolik dohromady nikdy nedáme. U vás vyjdou levněji, Juro... Kdybys mohl...?“

„Rozumím“, řekl Wrobl, „rozumím, ačkoliv takovým věcem nerozumím vůbec“.

Když si za chvíli Jurij Wrobl – určitě mluvil s Ljudmilou víc než půl hodiny – opět položil hlavu do měkkého křesla, měl na okraji

novin vedle telefonního čísla napsaný i název stimulatoru *dash 292/03 VS/1* s poznámkou, že k němu patří dvě elektrody. A v jeho uších zněly ještě Ljudmiliny poslední slova: *Jura, vremena toropit!*

Wroblovi se zdálo, jako by se v průběhu hodiny ocitl v úplně jiném světě. Díval se do zahrady, ale jeho oči v přírodě nezachytily žádný pohyb. Vzal do ruky telefon. Jeho doktorka, která jeho tělo znala lépe než on, měla u sebe pacienta. Poprosil sestru, aby zavolala zpět, kdyby lékařka měla na okamžik čas, že jde o důležitou věc. Když telefon zazvonil, zeptal se, jestli se dá v Německu – a jestli ano, tak jakým způsobem – koupit srdeční stimulator a dodal, že ruský pacient, pro kterého přístroj hledá, leží v nemocnici, že tam může každým dnem zemřít, přestože to tak Ljudmila nefkla. Doktorka mu dala jméno a číslo na specialistu kardiologa a řekla, že nebude těžké přístroj obstarat, ale spíš zaplatit. Přibližně za hodinu už Wrobl věděl, že jde podle jmenované značky o přístroj vysoké kvality, že je možné jej snadno pořídit během dvou dní, samozřejmě i s elektrodami, že sterilně zabalený předmět stojí přibližně 3000 euro. „Žádný problém!“ řekl lékař. „Zavolejte mi, když se rozhodnete!“

Wrobl chodil po zahradě, ruce hluboko v kapsách, občas se zastavil a díval se dlouho do trávy, šel dál a pozvedl hlavu, aby se podíval do mraků, potom se předklonil, opřel si ruce o kolena, jako by si chtěl odpočinout. Byl si jistý, že musí jednat. Z konfliktu, jehož se stal náhle středem, vede jen jedna cesta: obstarat přístroj. Wrobl si v mysli přebral možné řešení: Ljudmilu ponechat jejímu trápení, dát celé věci volný průběh a v dalším telefonátu jí říci, že nemůže nic udělat, že přístroj je velmi drahý anebo že v Německu není dovoleno kupovat na volném trhu stimulatory, že to je dovoleno jenom lékařům a tak dále. Ale takové myšlenky byly jenom zbytečné plýtvání časem. Jednoho dne by se dozvěděl, že Viktor zemřel a on, Wrobl, by si až do konce pozemského bytí, anebo ještě déle, vyčítal, že nepomohl, ačkoliv pomoci mohl. V důsledku jde tedy o sumu 3000 euro, kterou je možné zachránit ruský život, sice život neznámý, ale přeci jen život. Ale 3000 euro jsou 3000 euro! Má zajít jednoduše do banky a vybrat je? A ženě říci, že chce peníze použít na srdeční stimulator pro muže své někdejší ruské známé? Žena bude mít obavy, pochybnosti a konečně i právo poukázat na to, že peníze jsou také její. Nebo všechno zařídít za jejími zády a malý podvod vystřídat pocitem uspokojení, že šlo přeci jen o dobrý skutek?

Večer řekl ženě, co se stalo, a sdělil jí výši neodkladně potřebné sumy. Žena mlčela. Po chvíli řekla: „Město by mohlo dát stimulator jako dar... S Kostromou existují přátelské styky, z minulých dob. A náš starosta tam stále jezdí. Proč by to musely být stále jen křišťálové sklenky nebo zlaté brikety s plastovými raketami?“

„No teda!“ řekl Wrobl. „To je nápad!“

Následující den se Wrobl objevil u starosty. Dr. Sauerwein řekl sekretářce, že má přepojit hovor, když zjistil, že s ním chce Wrobl mluvit. Sauerwein a Wrobl se znali. Sauerwein byl Wroblův student, nadprůměrný sportovec, kterému Wrobl dával po vyučování zvláštní hodiny v naději, že se talentovaný žák rozhodne pro vrcholový sport. On se ale rozhodl pro studium ekonomie a po různých oklikách se vrátil zpátky do města a převzal finanční referát. V prvních volbách ve sjednoceném Německu nechal všechny své protivníky v kandidatuře na post starosty města daleko za sebou. Wrobl seděl před svým bývalým žákem s podivným respektem. Rychle a soustředěně mu vypověděl, o co se jedná. Sauerwein si chtěl údaje zaznamenat, ale Wrobl k němu přisunul papír po hladké desce stolu.

„Jméno pacienta, věk, adresa, název přístroje a tak dále...“

„Dobře!“ řekl Sauerwein. „Myslím, že můžu pomoci. Někjaká cesta se najde. Nedávno jsem byl na prohlídce u profesora Kleina z kardiologického centra... Hned se s ním spojím.“ Sauerwein zavolal na sekretářku a řekl jí, aby zatelefonovala profesorovi,

a když zavřel dveře do vedlejší místnosti, řekl Wroblovi, že by bylo lepší, kdyby si o téhle akci necvrlikali vrabci na střeše.

Wrobl kývl a najednou ucítil, že se mu šálek, který zvedl k ústům, třese v ruce. Za tři dny dostal zprávu, že si může na městském úřadě vyzvednout dva balíčky, jeden s přístrojem a jeden s elektrodami.

Když zatelefonoval do Kostromy radostnou novinu, Ljudmila nejprve chvíli mlčela, jako by nepočítala s tím, že se všechno tak rychle a kladně vyřeší. „Díky Bohu!“ řekla konečně. „A tobě taky!“ Potom začali horečně přemýšlet, jak by dostali přístroj do Ruska. V žádném případě ne poštou, to by bylo nejisté, drahé a dlouho by to trvalo. Oficiální cesta, tedy přes ambasádu v Berlíně, by byla nejjistější, ale i komplikovaná a byrokratická. A dr. Sauerwein by se mohl dostat do nepříjemností, protože by musel říci, odkud přístroj pochází. Kromě toho by se muselo zaplatit clo a čert ví co ještě. Viktor ležel v nemocnici a čekal. Ted jde o každý den, o každou hodinu.

Druhý den brzy ráno odjel Wrobl svým BMW po jižní silnici z města. Podél cesty stoupala mlha, bílá clona narážena do skla uhánějícího auta a rozbíhala se v kapkách. Na zadním sedadle ležely v igelitové tašce dva balíčky přebalené papírem. Byla sobota a silnice byla téměř prázdná a Wrobl věřil, že je všechno na dobré cestě. Podle plánu by mohl být přístroj za tři dny v Kostromě... Wrobl jel do Prahy a v té době, nějakých 3000 kilometrů od něj, byla na cestě do Prahy i Ljudmila. Dohodli se, že se setkají na pražském letišti, kam Ljudmila přiletí dopoledním letadlem z Moskvy krátce před dvanáctou. Předají si balíčky a budou mít ještě několik hodin, aby si popovídali a prohlédli město, a večer nastoupí Ljudmila zase do letadla a odletí do Moskvy, přístroj na klíně jako příruční zavazadlo.

V pohraničním městě neukazovalo nic na to, že je tu hraniční přechod. Teprve za třetím ukazatelem, který na hraniční přechod a celní kontrolu upozorňoval, se musel Wrobl zařadit do předepsaného pruhu. Krátce na to uviděl, že stojí v dlouhé řadě čekajících aut, samozřejmě v zatraceně dlouhé řadě. Řidiči stáli ve skupinách vedle svých aut, besedovali a kouřili, někteří se věnovali svým dětem.

„No nazdar!“ řekl si Wrobl pro sebe. Sobota pravděpodobně není nejlepší den pro přejezd česko-německé hranice.

Wrobl vylezl z auta a s každým krokem stranou viděl lépe na zelenobilou strážní budovu vzdálenou nějakých dvě stě metrů. Tam stálo vedle aut mnohem více lidí. A v řadě čekajících se nic dopředu nehýbalo. Wrobl se zeptal jednoho muže, proč je v takový pěkný den hranice mezi evropskými státy zacpaná. Muž pokrčil rameny a řekl: „Čert ví! Možná, že zase někoho hledají.“

Wrobl se zděsil. Jestli měl muž pravdu, budou ten den prohledávat všechna auta. To by znamenalo, že bude muset také ukázat, co má v kufru. A celník nebo policista bude chtít vědět, co vězí v igelitové tašce. A on bude muset balíčky rozbalit. Hraničáři bude fakt, že veze přes pomezí sterilně zabalený lékařský přístroj, dostatečným důvodem k všelijakým podezřením. A při kontrole budou chtít vědět, jestli snad není pod sterilním obalem ještě něco schovaného. A jestli by kontrola trvala na tom, aby Wrobl balíček úplně rozdělal, byl by pak přístroj akorát pro kočku, nepoužitelný, protože je nahoře červeným písmem napsáno: *Upozornění! Smí otevřít jen odborný lékař.* V lepším případě nebude kontrola požadovat, aby balíček otevřel, jenom si ho na chvíli vezmou, aby ho prověřili speciální metodou, což by trvalo... A nakonec by se ukázalo, že je vývoz takových a podobných výrobků zakázaný nebo jen se speciálním povolením.

Wrobl si sedl do auta. Právě v tom okamžiku se řada o několik metrů posunula. Podíval se na hodinky. Za půl hodiny bude podle domluvy volat Ljudmila z Moskvy, z letiště Šeremetěvo, aby se nejprve zeptala, jak se akce vyvíjí, než nasedne do letadla na

Prahu. Wrobl sice ještě stál v řadě aut, ale byl rozhodnutý ji opustit. Když se podíval do zrcátka nad sebou, uviděl zpcené čelo a zarudlou kůži na tvářích a krku. Počkal si, až se fronta pohne, aby z ní mohl vyjet. Cesta přes Prahu už nepřichází v úvahu.

Zastavil na malém parkovišti za městem. Chodil sem a tam, telefon v ruce. Ljudmila se s telefonátem opozdila. Podle jeho výpočtu seděli pasažéři v Moskvě už v letadle... Prosím, zvoň! A telefon zazvonil a Wrobl řekl: „Jeď zase domů, Ljudmilo! Nemůžu přes hranici. Všechno je v pořádku, musíme vymyslet něco jiného. *Vsjo buděť chorošo!*“

Po cestě domů nadával Wrobl v téměř pravidelných intervalech: Hranice, hranice! Kam se podíváš.

Jako div divoucí se mu zdálo, když doma od ženy uslyšel, že dr. Sauerwein pojedje do Moskvy, kde má otevřít výstavu obrazů a malých plastik německých a ruských umělců z obou partnerských měst. V německém velvyslanectví. Zavolal a zeptal se, jestli je stimulator ještě ve městě, že by ho mohl vzít s sebou. Na vernisáži bude také jeho kolega starosta Michail Sověnkov. Ten by mohl vzít balíček do Kostromy. Rychlý, spolehlivý způsob. Ať dá Wrobl vědět.

Wrobl sdělil Ljudmile zprávu s velkou radostí a viděl, že také Ljudmila na druhém konci telefonu doufá v dobrý konec, ale jen do doby, než zmínil Sovjenkovo jméno.

„Bože můj!“ řekla ona. „Sověnkov? To je strašný člověk! Tomu nemůžeš takový majetek svěřit. Juro! V jeho případě počítej s tím, že se přístroj dostane do jiných rukou, k jinému... srdci.“

Wrobl mlčel. „Rozumím“, řekl za chvíli. „Tak si tedy přístroj v Moskvě vyzvedneš sama. Přímo u dr. Sauerweina.“

„Ano, to je jediný způsob“, souhlasila Ljudmila.

Ještě ten samý den dovezl Wrobl balíček na městský úřad, nechal ho u starostovy sekretářky a seznámil ji s plánem, který dohodl večer s dr. Sauerweinem. Potom se v duchu rozloučil s přístrojem. Od teď vše spočívalo v božích nebo Sauerweinových nebo Ljudmiliných rukou. A nyní, když byla celá záležitost v poslední fázi, kterou už nemohl ovlivnit, pocítil Wrobl, že mu na duši sedá nějaký cizí vlažný chlad. A ten mu našeptával: jen kapka v moři! A: jaké nepředstavitelné poměry na začátku třetího tisíciletí. Jsi-li chudý, musíš zemřít...

V den odjezdu dr. Sauerweina do Moskvy se Wrobl přeptal na městském úřadě, jestli je přístroj na cestě do Ruska. Ano, řekli mu, jako dar města. Všechno je tedy v pořádku. Dr. Sauerwein v takových věcech umí chodit. Wrobl si byl jistý, že je všechno, jak má být.

Když se druhý den nikdo neozval, vzrostl pocit jistoty, že se vše chýlí k dobrému konci, ale přesto byl Wrobl rozmrzelý, že mu nikdo ze zúčastněných nedal vědět. Už vykonal svou povinnost, teď byl v příběhu jen zbytečná figurka. Dr. Sauerwein stáhl pozornost na sebe. A právem! Proč ne! Sauerwein je ten, kdo obstaral stimulator. A Sauerwein je politik. Wrobl není ani jedno. A Ljudmila měla naspěch, proto neměla chvíli, aby zavolala do Německa.

Když Wrobl hrabal listí – už uběhly tři dny a Sauerwein se mezitím vrátil domů – donesla mu žena na zahradu telefon.

„Ljudmila“ řekla.

„Haló!“ řekl Wrobl do telefonu a sedl si na pařez podtáté jabloně, poslouchal do dálky a obrazy v jeho hlavě se měnily jako ve filmu.

Ljudmila byla ten den, jak bylo domluveno, před budovou německého velvyslanectví na Mosfilmovské číslo 54 dokonce o hodinu dříve. Chodila po chodníku podél málo frekventované ulice, dokud si jí nevšiml policista, který hlídá před železnými dveřmi a který vpouští a vypouští lidi s krátkým pohledem na jejich průkaz. Policista se jí zeptal, na koho čeká, a když odpověděla, na koho čeká, tak jí řekl, že čeká nadarmo, že on o žádné výstavě obrazů neví. A když se zeptala na dr. Sauerweina z Německa, odpověděl jí, že nemůže s jistotou říci, jestli je takový německý starosta v domě

a že je zakázáno chodit před diplomatickou budovou tak dlouho sem a tam. O tom, že by se dostala dovnitř, nemohla být ani řeč, to by musela být pozvaná. Když by poprosila jeho, aby přece jen ze strážní budky zavolal, odmítl by ji, vždyť jí řekl, že se v domě žádná výstava nekoná, a když Ljudmila čekala dál, dokonce pak v dešti, ještě jí ostře zahrozil. Když chtěla celá promoklá odejít, aby stihla večerní vlak do Kostromy, objevila se ve dveřích ruská pracovníce německého velvyslanectví s deštníkem nad hlavou a igelitovou taškou v ruce, v níž byly balíčky se stimulatorem a elektrodami.

„Tak je tedy všechno v pořádku!“ vydechl Wrobl.

„Ještě ne,“ řekla Ljudmila. „Včera měla být implantace, ale Viktor onemocněl. Nyní musíme počkat... pozdravuje tě a moc ti děkuje... Juro, zdraví tě. My všichni tě zdravíme. A prosíme, abys k nám přijel na návštěvu. *Priježaj, priježaj!*“

Když zase rozkvetly všechny stromy, rozjel se Wrobl do Ruska. Byla to jeho druhá cesta do Ruska, první po více než třiceti letech. Jel vlakem. Neuposlechl Ljudmilinu radu, že je jistější letět letadlem až do Moskvy a odamtud, s ní a Viktorem, kteří by mu přijeli naproti, pokračovat společně vlakem, že je dlouhá cesta přes Polsko a Bělorusko strašná, že se ve vlaku stávají různé nepříjemné věci a že by si vyčítali nadosmrti, kdyby se něco přihodilo.

V Minsku, dopoledne po první noci ve vlaku, změřil prstem na mapě, která visela v chodbičce vagonu, zbývající vzdálenost. To zopakoval ještě ve Smolensku a vzdychl. Varování Ljudmily a potom také vlakového personálu, že má kupé v noci zavřít zevnitř na řetízky a že nemá ležet hlavou u dveří, protože lupiči stříkají škvírou ve dveřích dusící plyny, se ukázaly jako nepotřebné. Na hranici Běloruska a Ruska odmítl otevřít dveře hraniční kontrole, načež si je sama otevřela zvenčí universálním klíčem.

Na nádraží v Kostromě, když sundal z vysokého vagonu kufr na perón, Wrobl uviděl, jak mu jdou zdaleka naproti muž a žena, s velkou kyticí, žena několik kroků před mužem. Ljudmila mu nejdříve podala ruku jako váženému cizinci, potom kyticí, potom se mu pověsila na krk. Wrobl těžko hledal na této ženě něco, co by mu připomnělo hezké vzpomínky z mládí. Viktor přistoupil blíže, velký a silný, že bylo těžké si představit, že může být takové tělo odkázáno na elektrický přístroj pod srdcem. Jeho ruka se chvěla, když stiskl tu Wroblu. Muži se objali a Wrobl nevěděl, jak silně smí svého neznámého přítele stisknout.

„Zdrastvujtě, ja rad vas vidět!“

Wrobl byl šťastný, když měl vítání za sebou. Nechtěl, aby ho nosili na rukou jako nějakého záchránce. Viktor vyprávěl o svém městě a ukazoval přes okna tramvaje na budovy a silnice, historickou část s překrásným *Ipatjevskim soborom*, pravoslavným dómem, naklánějícím se nad říčku Kostromku. Na jeho opravu chybí peníze, řekl Viktor, a když jeli okolo Leninova pomníku, pod kterým ležely čerstvé květy, přemítali, jaké pomníky mají právo zůstat stát nezávisle na změnách politických systémů. Mluvili o zvyklostech lidí, z čeho žijí, co si myslí mládež a co nechce, co měli Ljudmila a Viktor za ideály, které nyní opustili. Teprve doma u stolu, v bytě mohutné budovy na kraji města za poslední zastávkou tramvaje, když seděl Wrobl u bohatě protřené tabule a sáhl nejdříve po kyselých houbách a černém chlebu, přišla krátce řeč na srdeční přístroj a na to, jak se Viktor zeptal v nemocnici po implantaci lékaře, jak se od sebe liší německý a ruský stimulator. Lékař odpověděl s úsměvem, že je to, jako kdyby srovnával auta značky Zaporozec a Mercedes.

Při vycházce po břehu Volhy se Wrobl lekl, že mu zkoprněly nohy. Ljudmila a Viktor vzali s sebou pěkně velkého ovčáckého psa Muchtara, kterého museli neustále volat nazpátek z jeho čmuhacích výprav. Řekli Wroblu, že by bylo velmi zlé, kdyby se Muchtarovi něco stalo, protože je více méně živí. Muchtar

je dobrý krycí pes, mnoho majitelů psů z dalekého okolí jezdí za Muchtarem se svými fenami, fenky se v horkých chvílích psí lasky ve sklepě domu takřka střídají a každá vynese 50 až 100 rublů. Bez Muchtara by vůbec nevěděli, jak se uživit.

Za čtyři dny jel Wrobl zase přes Bělorusko a Polsko domů. Ve vlaku potkal muže, se kterým se bavil už na cestě do Ruska. A teď se oba vraceli ten samý den a tím samým vlakem do Německa. Ruský chemik, okolo čtyřiceti, pracoval v Německu v Bochumi, ale ne ve svém oboru, ale jako pomocník a dělník. Tu lil beton, tu vozil zeleninu z jednoho konce města na druhý, jednou dokonce kopal hroby na hřbitově. Každých pár měsíců jezdil do Ruska, aby dovezl peníze sestře, která se starala o nemocného otce. Rus byl více na cestách než doma. „Bojím se,“ řekl ruský chemik a vdechl hluboce cigaretový kouř, „bojím se, že by mohlo brzy vypuknout velké stěhování národů. Obrovské masy bílých chudá-

ků z východu a ještě jednou tolik černých chudáků se budou z daleka valit do Evropy. A vy se nebudete moct bránit.“ Wrobl si také zapálil a nic na to neřekl.

Brzy na podzim, přesně 23. září, týden po svých narozeninách, jel Wrobl po dálnici z Berlína směrem na jih. Jel domů. Firma povolila synovi půlroční studium v Anglii na speciálním institutu pro moderní aerodynamiku a tak ho dovezl na letiště Tegel. Už bylo pozdě, když Wroblovo BMW svištělo po silnici a nahore na pravé straně ho doprovázel měsíc. Přibližně na polovině cesty mezi Berlínem a rodným městem (tak o tom budou později informovat noviny a rozhlas) musel Wrobl zastavit na malém parkovišti. Zamkl auto a udělal několik kroků do mírného svahu ke křoví. Na parkoviště odbočilo auto. Světlo švihlo Wrobela krátce po zádech. On udělal ještě pár kroků, vylezl nahoru a díval se na silnici pod sebou, kde se auta jedno za druhým ohlašovala světlem a potom do noci mizela dvěma červenými body. Pak uslyšel Wrobl zvuky plechu a gumy. Pochopil, že jdou od jeho vozu. A když parkoviště na chvíli osvětlil záblesk projíždějícího auta, uviděl, že tři nebo čtyři muži zvedají a posunují jeho BMW na nákladní auto, asi hydraulickým zdvihadlem. Wrobl silně zařval: „Halt!“ Potom letěl z kopce dolů, a když byl dole, stálo jeho BMW už na nakloněné zadní plošině nákladáku. V tom okamžiku motor nákladního auta zařval a všechny dveře se zabouchly. Wrobl chytil za nohu muže, který se snažil vylézt na auto ze zadu a stáhl ho dolů. Muž sebou plácl na zem. Auto, které už popojelo několik metrů dopředu, náhle zastavilo. Wrobl viděl, jak se k němu blíží tři chlapské postavy, pustil nohu muže a ten se zvedl. Nyní stáli muži před ním tak, jak to často bývá ve filmech, v těch hloupých, stále stejných filmech, které jdou večer v televizi, a Wrobl měl chuť se zasmát.

Ale jeden z mužů řekl: „Bystro!“ Nyní Wrobl věděl, že jsou to Rusové nebo Ukrajinci nebo Bělorusové, což bylo úplně jedno, protože ho ze strany do krku trefil těžký kus železa. A červená směrovka na dálnici se divně přemetala...

Z výboru *Wobraz ze skibami*, LND 2001, přeložila **Lucie Kolarovičová**, kresbou doprovodila **Barbara Kramaržová**.

ZÁPISNÍK

V sobotu 11. září v 15 h pořádá obec Volfartice na památku desátého výročí úmrtí dlouholetého člena SPL Bohumila Malotína koncert **Serbského mládežnického chóru** v kostele sv. Petra a Pavla. Sbor řízený Tomášem Kolou čítá 25 členů z celé Lužice. Z České Lípy do Volfartice (zastávka přímo pod kostelem) vede přímé autobusové spojení.

Hórnikova lužickoserbská knihovna ke svému plnému provozu nutně potřebuje pořídit nový počítač, který by plně vyhovoval nárokům zakoupeného knihovního systému Clavius. S pomocí tohoto programu proběhne úplná katalogizace knihovního fondu, která bude také zaručovat lepší přehled o vypůjčených knihách. Tím se z knihovny stane živý organismus umožňující maximálním způsobem využít možnosti knihovny pro širokou veřejnost. Vás,

členy a příznivce Společnosti přátel Lužice, si dovoluujeme požádat o finanční dar, který poslouží dané věci.

Dar můžete zaslat na účet společnosti, číslo účtu 181757044/0300, konstantní symbol 0558. Variabilním symbolem je vaše registrační číslo uvedené na štítku obalu Česko-lužického věstníku nebo číslo 111. Děkujeme!

předsednictvo SPL

Po vydání autorského ukazatele ročníků XI–XVIII už redakce ČLV další nepřipravuje. Službu rejstříků nahrazuje database článků výběrově zpracovávaných Národní knihovnou České republiky v rámci **Kooperačního systému článkové bibliografie**. Na <http://sigma.nkp.cz/F/> zvolte ANL (analytický popis) a hledejte podle nápovědy. Oddělení analytického zpracování NK ČR dosud popsalo kolem sta položek loňského ročníku a letošních čísel dostupných ve formátu pdf na internetových stránkách SPL. Postupně bude zpracovávat i starší ročníky. SPL posílá do Národní knihovny povinně dva výtisky. **R-I**

Česko-lužický věstník vydává Společnost přátel Lužice, U Lužického semináře 90/13, 118 00 Praha 1-Malá Strana, www.luzice.cz, tel. 234 813 146, za **finanční podpory ministerstva kultury ČR** ročně v deseti číslech a jednom dvoučísle nákladem 300 výtisků. Cena 40 Kč.

Redakční rada: výkonný redaktor Richard Bígl, Zelenohorská 506/17, 181 00 Praha 8-Bohnice, biegl@email.cz, tel. 723 598 953; zástupce Petr Kalina, vestnik@luzice.cz; Zuzana Bláhová, Radek Čermák, Josef Šaur, Jan Zdichynec.

Roční předplatné: ČR 200 Kč, zahraničí 20 € (hotově 15 €) bankovním převodem na účet ČSOB (Poštovní spořitelny) 181757044/0300.

Objednávky a stížnosti na nezasílání: Klára Poláčková, Pionýrů 310/5, 289 23 Milovice, polackova.klara@seznam.cz, tel. 607 588 684.

Rada se ne vždy ztotožňuje s názory a slohem pisatelů. Za pravdivost odpovídá autor. MK ČR E 6880. ISSN 1212-0790.